

Iznenadio me je, čak zbunio. Vraća mi nadu u mlade, u kontinuitet vrednosti.

Gospođo Branka, ne tako davno, čitao sam jedan vaš članak u kome suprotstavljate shvatanja sofista, koji uzimaju ljudsku prirodu kao gotovu, genetski predodređenu, i drugo - shvatanje mudrog Sokrata, za koga je ta priroda „neizvajani mramor od kojeg čovek-vajar samosaznanjem i samosavlađivanjem treba da stvori umetničko delo". Zar niste odatle krenuli tvrdeći, da vrednost čoveka i njegova dostignuća zavise od raspona i kvaliteta njegove ličnosti. Jesam li dobro upamtio? Razume se, da jesam, jer i ja mislim kao vi: inteligencija i intuicija su urođene, obrazovanje im širi krila, ali one se vrlo rano ispoljavaju, prihvatili mi to ili ne. Mnoge školovane osobe, u poznim godinama, šokiraju nas svojom ograničenošću, da ne upotrebim pravu reč, svojom glupošću. Taj mladi čovek je sigurno služio vaše divljenje i ako možete, pomozite mu. Mladima je danas veoma teško, ja sam na njihovoj strani.

Skuvala sam kafu i iznela je na verandu nesposobna da se prihvatim posla zbog kojeg sam ostala kod kuće. Razmišljanje je takode važan posao, tešila sam se, laboratorija iz koje nastaju naša dela.

Ruže su se rascvetale šireći oko sebe mirisne talase. Veće boje ametista promenilo je boju puzavica koje su se plele po prozorima verande. Lišće više nije bilo blistavo

zeleno već plavo i nepomično, kao naslikano. Svetlost se povukla, to je zato.

Da li sam zaista živela mimo želja? U stvari jesam. U željama sam gledala iskušenja koja će najpre načeti moju volju, a potom je sasvim izgristi. Razume se, reč je o čulnim željama, ne o onim intelektualne prirode koje su i živele na račun prvih. Pisac, koga sam mnogo cenila, rekao mi je jednom prilikom, u mojoj ranoj mladosti, da se sve naše aktivnosti napajaju istim hormonima: pisanje, dizanje građevina, seks - valja izabrati! Ja sam se odučila za ozbiljan, stabilan svet uma. Tamo nije bilo krvožednih zveri koje vrebaju, lažljivih himera, strasti koja isisava snagu izbacujući nas na suvo iscrpljene i prazne. Bila sam na tom klizavom putu samo kratko vreme, pre tridesete, platila sam danak i stekla, kako sam verovala, dragoceno iskustvo koje sam unela u potonji mirni tok mog braka. Uбудuće, čulna zadovoljstva darovala mi je muzika, dobra knjiga, umetnički predmeti koje sam sa strašću birala i slagala oko sebe kao neophodan sadržaj za časove emocionalnih gladi.

Ne, Vid Gordić nije pogrešio i nije bio drzak. kako mi se učinilo, kada je kategorički rekao: „Da li postoje niže vredne želje?"

Tu valja raščistiti nešto: želja još uvek nije nagon, to je njegov najblaži oblik, možda samo začetak. Želja je prolazni trenutak, često samo privid htenja izazvan višim treperenjem čula, gasi se sama od sebe ili uz posredovanje volje. Ako se žeiija ponavlja, hranjena maštom, biva upor-

na, nameće se, zagospodari mislima i potčini ih - pretvara se u nagon. Nagon je stanje tenzije, priliv unutrašnjih ekscitacija koje zahtevaju neodložno i potpuno rasterećenje. Izvor nagona je čitavo čovečije biće. To je sila koja ne može biti savladana nikakvom varkom, nikakvim bekvom. Ja sam svoje želje zatirala pre no što su krenule u opasnu struju koja se više ne može savladati. Niže vredno je za mene bilo sve od čega sam pobegla, čemu sam uspešla da umaknem, sve što sam smatrala zamkom za naivne i lakoverne, za slabe i lišene vrednog cilja. Jesu li to bili moji izgovori, moja opravdanja, čak i neka vrsta kukavičluka? Eto, do čega je doveo jedan, kako se činilo, bezopasan susret i njemu podoban razgovor!

Večeras ću još jednom pročitati roman koji sam gotovo odbacila, pokušaću da ga doživim iz jednog drugog ugla, lišenog svake pristrasnosti, jer - to mi je sada jasno - ja sam, ipak, bila pristrasna.

Dva dana kasnije, javio se mladi Gordić sa molbom da ga primim, završio je tekst, strepi od moje ocene. Pozvah ga za šest uveče.

Stigao je s ružinim pupoljkom u ruci, a iz torbice obešene preko ramena izvadio poveći koverat s rukopisom. Ovoga puta sedeli smo u biblioteci okruženi knjigama.

Dok vi budete zabavljeni mojim tekstom, smem li da prelistam ovu knjigu, mislim da je to roman o kome smo neki dan govorili?

Da, bila je to ta knjiga.

Razumete li francuski?

Prilično, volim taj jezik. Učio sam ga u gimnaziji, kasnije usavršavao čitajući stihove, Remboa, na primer... Moja majka je profesor francuskog jezika. To jest, bila je to - podsmehnuo se - sada radi u dečijem vrtiću kao vas-pitačica...

Onda ćete dobiti pravu sliku jer, glavna vrednost tog romana jeste jezik i originalan, savršeno negovani stil.

Sela sam za pisaci sto, a on u fotelju preko puta.

Otvorila sam njegov rukopis: pet stranica kucanih mašinom. Šta li je sve tu smestio? Čitala sam vrlo pažljivo, doživljavajući svaku reč kritički.

Osvrnuo se na moj život i rad, na značaj izdavačke kuće koju sam izgradila „radom, upornošću i smislom za vrednosti“. Očekivao je da će naći tvrdu, autoritativnu ženu u ambijentu knjiga kojima služi. Međutim, našao je nežnu, ranjivu, pred dilemom o knjizi o koju nije želela da se ogreši. Ta Branka Antić živela je u svetu koji joj pomaže da pobegne od svih mogućih zemaljskih iskušenja. To je svet koji je za sebe sagradila i naoružala ubojitim oružjem protivu napasnika što kidišu iz podzemlja običnosti.

„... Razgovarali smo u ambijentu jedne prelepe renoarske slike: lišće i svetlost, treperenje i stapanje, gustina crvenog što se točila iz ruža na stolu, a u središtu slike jedan savršen Renoarov portret: žena uskog lica, malenih osetljivih usana, nosa koji se gotovo ne primećuje i prekrasnih setnih očiju. Iza svega leži prigušeni senzibilitet podređen pameti, kontrolisan od nje. „Živeo um!“ - kliče moja domaćica bez reči, ali svaka pora njenog bića služi pobedi razuma, njegovoj nadmoći, svevladi. Integracija i uravnoteženje svih mogućih unutarnjih pobuna. Da li? Nisam mogao da se to ne pitam, izlazeći iz kuće gde caruje sklad i spokojstvo. Cilj koji je zacrtan vidi se na svakom mestu: u izboru slika i nameštaja, u vazduhu, mirisu, čitavoj atmosferi. Ipak, zašto sam napuštajući ovaj nesvakidašnji dom, opraštajući se od isto tako izuzetne domaćice, visoko vrednovane intelektualke našeg doba - imao osećanje nostalgije, nagoveštaj nečega što je moralo da se dogodi, a nije se dogodilo? Možda nikada neće te čitati ovaj napis, gospođa Antić ima prava da ga zauzstavi, ali svejedno, ja sam se oslobodio jednog snažnog osećanja koje bi neiskazano oduzelo vrednost mojim utiscima, njihovu verodostojnost...”

Govorio je potom o mom pogledu na umetnost, na ono što je u njoj igra, istakao moju sklonost ka autentičnom, iskrenom prenošenju osećanja, nužnosti da svaki umetnički čin mora da ima svoj razlog i svoj cilj. Umetnost postoji da bi protumačila, ali i ispravljala svet, ona

je podrška, smernica, sudija, na kraju, dragoceni sadržaj života. Sve je to rekao i još neke stvari, za koje se ne sećam da smo ih u razgovoru dotakli. Možda su posledice posrednih saznavanja, čitao je moje knjige. U svakom slučaju bila sam, skoro opsenjena zapažanjima i načinom na koje ih je izneo.

Bacila sam pogled na pisca ovih stranica.

Sedeo je po strani od mene, videla sam mu samo profil, pravilan, energičan, indirektno osvetljen danom koji se gasio. Kao holandsko platno: svetlost izbija iz ličnosti. Čitao je roman o kome smo se pre neki dan sporili i koji sam, upravo ovog jutra, svesrdno predložila za objavljivanje. Izvukla sam se iz sebe, kakav uspeh! Svesrdnost je bila deo mog kajanja, priznanje krivice pred samom sobom. On, Vid Gordić, i ne sanja da je za to zaslužan.

Pročitala sam - rekoh.

Bio je čitav znak pitanja. U tom trenutku krajnje nesigurnosti činio se kao dečak. Usne su mu zadrhtale, hteo je nešto da pita, ali nije.

To je dobar tekst, zanatski više no uspeo. Meni laska, a vama služi na čast. Jedino, nisam sigurna koliko je veran istini? Idealizovali ste me.

Imam utisak da vi stalno sebe potcenjujete. Nisam vas idealizovao, nemam običaj da pišem neistine. Vi ste za mene takvi, štošta sam izostavio da ne preteram, to imam običaj kada me nešto ponese.

Trgao se, presekao.

U redu je, možete da objavite taj razgovor. Imate li u vidu neki list?

Nemojte mi zameriti na neskromnosti: svi listovi rado objavljuju moje napise.

Mogla sam da pretpostavim. Originalan pristup temama, „aranžman“ kakav se samo može zamisliti!

Znači, karijera je pred vama, bar ona novinarska. To bi mogao biti uvod u ozbiljnu literaturu. Uči vas da odabirate, odvajate bitno od nebitnog, da budete koncizni, iznad svega, zanimljivi.

Veoma sam srećan što niste odbacili moj tekst. Da li, možda, ipak imate neku primedbu; treba li nešto da izmenim ili dopunim?

Po meni, može da ostane tako kako jeste. Nemam primedbi.

Mnogo vam hvala. Šta mislite, jednu fotografiju uz tekst?

To ne! Prošlo je vreme fotografija.

Opet vi! Da li se kada gledate u ogledalo?

Na žalost, svakodnevno.

Onda hulite na Boga.

Gledao me je pravo u oči.

Tu knjigu koju ste maločas prelistavali, danas smo uvrstili u izdavački plan, zahvaljujući vama; ja sam je bila otpisala. Naterali ste me da se preispitam. Ako se sećate, ono o željama transformisanim u akcije, o „niže vred-

nim žejama"... Bii sam lična, što kod drugih strogo osuđujem, a ja sam podlegla.

Vi ste jedinstveni. Tako jednostavni, neverovatno ispravni. Sagledati svoju grešku može samo pravi čovek, čovek koji mnogo zna, a uz to ima karakter.

Lice mu je izražavalo živu radoznalost:

Recite, šta vas je posebno iritiralo u ovoj knjizi?

Međusobni odnosi glavnih junaka. On je „as“, visoki intelektualac, uspešan čovek, neosvojiv, zagledan u sebe, potcenjuje ženski rod, smatra ga objektom. Ona je ambiciozni snob iz gornje klase, muškarci su joj dosadni jer ih je previše upoznala. ON je centar sveta u kome živi, utoliko je više izaziva. Htela bi da mu da lekciju, da ga kazni za ravnodušnost i potcenjivanje.

Tako počinje igra.

Junakinja je sestra čoveka koga ON ceni i s kojim druže. Među ženama koje se vrte oko njega zapaziće da NJE nikad nema. Najzad je to primetio, čemu ona i teži. Sazna je, da je obuzeta ličnim ambicijama, „nešto važno radi“ što ga iznenađuje: Šta jedna žena može „važno“ da radi, otprilike to. Jednom prilikom se sreću, i na njegovo pitanje s visine, čime se ona to bavi, odgovara mu da se bavi nečim što on ne može da razume: „Bavim se razlikama između duše i lica!“ „Zašto to ne bih mogao da razumem?“ „Možda zato što ste ogrezli u divljenju samom sebi“, odgovara mu. Počinje dvoboj i njegova želja da je pobeđi, potčini. Jednostavno, ona ga opseđa. Ta opsesija je nalik

zaljubljenosti, ali to nije. To je želja za moć, nagon za vladanjem, potčinjavanjem, za pobedom po svaku cenu. Ona sa svoje strane želi to isto. Bitka u kojoj nema pobednika, ali ima poraženih. Eto, to je otprilike tema svedena na najbitnije. Mene je to nerviralo. Smatram da su igre nedopustive u stvarima osećanja. Možete li da razumete?

Gledao me je neko vreme. Primetila sam da ima teške kapke i duge povijene trepavice. Taj pogled je zbog tih trepavica i kapaka, delovao čeznutljivo, melanholično, na neki način čulno.

Mogu da razumem, ali ne mogu da se složim sa vama. Nigde igre nisu toliko prisutne kao u stvarima osećanja. Ponekad, jer su put do cilja, ponekad jer su maska za razočaranja postignutim ciljem, a ponekad - jer su put u bekstvo.

Odakle vam to, kakva su to iskustva?

Većina njih su posredna, ali ima i ličnih. Znete onu izreku: da se „ništa važno ne događa drugima“. Kod mene su ti „drugi“ bili moji roditelji. Ja sam ih posmatrao i doživljavao od najranijeg detinjstva, kasnije sam ih proučavao; ono što u prvo vreme nisam uspevao da razumem, kasnije se rastvorilo i osvetlilo. To je svojevrsni roman, istorija mojih roditelja, nemam prava da vas time opterećujem.

Osećala sam da želi s nekim da podeli svoj „teret“, upravo sa mnom, odazvala sam se na neki njegov unutar-nji treptaj. Zato rekoh:

Vaše pričanje nije obično, faktografsko, vi slikate i tumačite u isto vreme. To se ne sreće često. Ja vas slušam sa zadovoljstvom. Ukoliko vam odgovara...

Biće to prvi put da nekome iznosim duboku intimu moje porodice, što će reći - moju. To je vrela masa koja u meni kuva i peče. Tu razučenu i slojevituu priču ako započnem, moram iskazati do kraja. To će vas zamoriti, nema nikakve veze sa vama, iako kao sve slične istorije ima veze sa životom.

Oslobodite se i pričajte, možda ću vas bolje shvatiti; pričajte bez ustezanja, redom koji vam se nameće. Uostalom, to može biti i priča u nastavcima.

Prešla sam u fotelju do njegove i spremila se da slušam.

Rekao sam vam, da sam ime dobio po mladom čoveku koji je u životu moje majke odigrao značajnu ulogu. Bio je Albanac, disident, majka ga je sreła kao studentkinja. Ilegalno ime bilo mu je VID, a pravo Emir. Silno su se voleli i rešili da se venčaju čim bude moguće. Onda je otišao u jednu akciju s uverenjem da će se brzo vratiti. Nije se vratio, kasnije je saznala da su ga ubili u vrletima Prokletija. Sve se zbiloo kao u snu, ali taj san je zagospodario životom moje majke. Završila je fakultet, i hoteći da pobegne što dalje od mesta svojih uspomena, obrela se u Mostaru gde je dobila mesto u gimnaziji, kao professor

francuskog. U isto vreme, negde na moru, moj otac je sreo devojku iz Mostara, Jevrejku Rahelu, i zaljubio se već u prvom trenutku, kao i ona. Završavala je gimnaziju, a otac studije. Posle diplomskog uspeo je da se dokopa Mostara gde se zaposlio na aerodromu kao elektromašinski inženjer. Međutim, Rahelini roditelji, poznati bogataši, nikako se nisu slagali da se njihova jedinica uda za arijevca Gordića, dođoša iz Srbije. Pretili su da će je se odreći, a njemu upropastiti karijeru. Pretnjama i silom uspeali su da ih rastave. Ona se udala po želji roditelja za sina i naslednika mostarskog veletrgovca, Jevrejina, a otac se, nešto kasnije, oženio majkom. Bila je lepa, dobra i pametna; nisu imali nikakvih nesporazuma u opštenju; verovali su da će ostvariti uspešnu zajednicu. Bio je to brak bez strasti, zasnovan na uzajamnim simpatijama i poštovanju. Ja sam se rodio u tom braku i dobio ime poginulog mladog Albanca. Jednom, bio sam već u gimnaziji, zapitao sam: „Kako ste mi dali tako retko ime, Vid?" Otac je odgovorio: „Majka će ti objasniti". Majka se nasmešila na poseban način: „Da si imao sestru, ona bi se zvala Rahela!"

Rastao sam između dve nostalgije, dve neispunjene želje. Moji roditelji su болоvali od beznadežnih boljki za koje nije bilo melema. Verujem da su oboje imali previše mašte, da nije bilo tako oni bi se brzo izlečili. Njihova neuslišena glad, potpomognuta fantazijom, plela je svoje crne čipke kroz čije gusto tkanje sjaj istinske sreće nije imao prolaz. Oboje su bili širokih shvatanja i velikodušni. Ali,

velikodušnost, kao i sažajenje, ima često korozivnu moć. Najpre sitno nagriza, potom rastače... Tako su moji roditelji, posle dvadeset godina braka, postali mrzovoljan par: svaki je u onom drugom tražio razlog za sopstvenu prazninu. Da nije došao rat kao stres, možda bi se i rastali iz čiste dosade. Ovako su morali da se pokrenu, da odolevaju, zbog mene u prvom redu, da misle o opštim, a ne o ličnim stvarima. To ih je vratilo u neku vrstu koloseka podnošljivosti. Sada je opet u redu, uravnoteženi su i polako stare... Kakva ironija što se to dešava u gotovo nemogućim uslovima! Njihove čežnje, njihovi snovi, nestali su u oluji vremena. Da su još uvek živeli u onoj lepoj kući na obali Neretve, verovatno bi presvisli od onog što Bodler naziva „splinom“. Ja sam donekle pokretač njihove energije, svetlost, mogućnost uspona do nekog vidikovca sa koga će se sagledati svet kakav se želeo. Lično, malo u to verujem. Natopili su me sumnjama i tugom. Znam da je savršeno tačno, da nijedna sudbina koja nas se na neki način dotiče, ne prolazi nekažnjeno kroz našu sudbinu. U mom životu, bez obzira na godine, nataložila su se iskustva njihovih života uz sve asocijacije za koje sam ja lično odgovoran. Oduvek sam bio veoma radoznao, sklon posmatranju i samoposmatranju. Zato se verovatno i osećam mnogo stariji nego što jesam. Tu su i lična iskustva... Prošao sam kroz rat, kroz sve što mu je prethodilo i što je usledilo, povijao se po bičevima nepravdi, nasilja, gluposti, gledao kako drag, ljudi nestaju... Već sa sedamnaest

godina upoznao sam žene, pripadam generaciji koja žuri, sve hvata u letu... Neki moji drugovi spavali su s devojkama već u četrnaestoj godini tretirajući ih kao rečke. Bio sam s mnogo devojaka, nijedna nije ostala u srcu, nijednu nisam želeo da zadržim, naprotiv, trudio sam se da ih što pre zaboravim. Nisam nevin, moja „mladost“ se ogieda samo u zbiru godina, ponekad mi se čini da bi svaku trebalo pomnožiti sa dva, čak i sa tri. Zato mislim da ste vi mnogo mlađi od mene, ozbiljno to mislim.

Podigao se, prišao polici s knjigama. Činilo se da proučava naslove knjiga. Ovaj mladi čovek nosio je u sebi nezasluzeni teret.

Hajde da nešto popijemo, hoćete li, Vido?

Hoću sve što želite - rekao je spremno i okrenuo se.

Sada mi nije izgledao kao plemeniti velmoža već kao mladi rimski gladijator, hrabar i smeo, spreman za borbu s lavovima. Uprkos svemu doživljenom, sve je u njemu čitavo, čak neokrnjeno. Ne, ne valja što ga doživljam kako nikada nisam nijednog muškarca. Svi su za mene bili kolege, drugovi, na koje sam stavljala etikete „vredi“ ili „ne vredi“. Ovaj mladi čovek zavređuje posebnu etiketu, a ja je još nisam izmislila. Nisu mi se svidala moja osećanja, nisam smela da postanem zavisna od njih, to ne!

Donela sam iz hladnjaka flašu:

Otvorite, molim vas, ovaj „milion“, zameniće uspešno francuski šampanjac.

Dok je on spretno skidao zatvarač, stavila sam na stolicu dvije odgovarajuće čaše, liker od ribizli, bocu džina.

Ako se ne varam, to će biti neki ludi koktel? - primetio je ozaren.

Sa još nekim dodacima, biće! Krstićemo ga jer je to moj večerašnji izum.

Donela sam led i teglicu s kandiranim voćem. Pažljivo sam izmešala sastojke i pružila mu napunjenu čašu:

Tako, sad probajte i budite kum ovom piću.

Strahovito ste mladi - rekao je, gledajući me zadivljeno.

Nemojte, molim vas, da vam ovde velikim crvenim slovima napišem koliko imam godina.

Vaše kalendarske godine tačno znam, stoje po enciklopedijama i u onoj zanimljivoj knjizi KO JE KO, ali ne govorim o tim godinama, stvarnim, već o onima koje u suštini imate.

Ja sam želela da mu uzvratim za neočekivanu prijatnost, za osveženje koje je svojom pojavom izazvao u mom, uprkos svemu, jednoličnom životu. Šta on želi da pruži meni? Sta spava pod tim teškim kopcima? - mislila sam s tugom. Da li on obmanjuje samo mene ili i sebe?

Smislio sam ime za naš koktel. Recite da li odgovara: da bi konspiracija bila potpuna, mora se izgovoriti na engleski način: BRENVAJD SAMER, to jest, „Bran-Vid leto“.

Podigla sam čašu i približila je njegovoj.

U to ime! Između proleća i jeseni nalazi se leto. Maštovito i poetično, dobar ste kum!

Slutim aluziju u vašim rečima, ali po meni, mi smo se sreli usred leta. Susret koji za vas ne znači ništa, ali za mene mnogo.

Rekao je to vrlo ozbiljno, čak mi se učinilo da mu je glas zadrhtaio.

Zašto sam tako sumnjičava, zašto uvek tražim nijansu laži u svemu što me okružuje i sa čime se srećem? Možda zato što sam od najranijih godina doživljavala toliko obmana.

Knjige su mi strahovito nesređene - rekoh bežeći od svojih misli.

Primitio sam to...

Bile su svojevremeno sređene, ali čitajući ih, vraćajući se na mnoge od njih, u brzini sam ih stavljala gde sam stigla. Sada je to divna zbrka: romani, putopisi, istorije, esejistika, sve na gomili. Užas! Prvo slobodno vreme upotrebiću da to sredim.

Oklevao je malo, onda je nesigurno izustio:

Jako bih voleo, bio bih počastvovan, kada biste to prepustili meni. Obožavam da sređujem knjige. Iznenadićete se kako ću to dobro uraditi.

Zar postoji ta mogućnost!? To znači da bi bio u mojoj kući nekoliko dana, mogla bih da ga gledam i slušam, jednostavno da diše tu u blizini. Šta da učinim da ne primeti koliko to želim?

Ne sviđa vam se moja ideja? Bojite se da bih poremetio neki možda samo vama znani red?

Mislila sam: Upravo to, mladiću, poremetio bi samo meni znani red; postoji opasnost da uneseš haos!

Rekla sam mirno, promišljeno:

Zar vam to ne bi oduzelo dragoceno vreme? Kako smem da tako nešto tražim od vas?

Vi ne tražite, ja nudim.

Čime da vam uzvratim?

Htela sam da budem zla, namerno. - Možda da vam objavim neku knjigu?

Oh, ja nemam knjigu dostojnu vaše kuće. Daleko je do toga, možda ću je jednoga dana imati, ali onda neću tražiti da mi pomognete, već da mi strogo sudite, na vaš način.

Može li još jedna čaša?

Ali sada da ja napravim, video sam tačno kako ste to vi uradili.

Sjajno učite - primetila sam, prateći njegove spretne pokrete.

To je samo onaj moj dar opažanja i želja da se ugoditi drugima, a onda i sebi.

Nikad ne ugađate prvo sebi?

Ne, to ne bi bilo pravo zadovoljstvo, bar kada sam ja u pitanju. Moje zadovoljstvo rađa se iz saznanja da sam ga nekome drugome pružio.

Sada „stop“, promenimo temu. Vratimo se na sredi-
vanje knjiga. Da li ste dobro razmislili, to nije jednostavan
posao, trebaće vam dosta vremena, a vi imate i ličnih oba-
veza koje ćete u tom slučaju zanemariti.

Vremena imam na pretek; to je posao na kome se,
obavljajući ga, uči. Ujedno, posao koji nadahnjuje i usre-
ćuje, jer ste vi tu negde...

Neću biti „tu negde“. Biću u mojoj kancelariji i ra-
diću, dolaziću kući kasno kada vi već budete jedva čekali
da odete, ako vas uopšte i zateknem. Ana će vam kuvati
kafe, biti na usluzi, ona odlazi u šest,

Ja ću vas čekati, da bar pet minuta budem sa vama
i da bih ocenio, kako ste zadovoljni mojim radom. Iako
odsutni, bićete veoma prisutni, jer svaka ova stvarčica ste
vi, ovde sve odiše vama.

Zastao je, bespomoćno raširio ruke. - Sada ćete reći:
„Dosta divinizacije, čemu idolatrija?!“ Nemojte misliti da
nisam samokritičan. Prikočiću kola, moji hatovi usporiće
kas. Ovo je bila neočekivana provala, tačno ste primetili,
„iznenadni pljusak“. Reskiram da me naglavce izbacite iz
kuće u kojoj se osećam kao u najlepšem snu. Ne zabora-
vite, ja sam izgnanik, izbeglica, svoje članke pišem po bi-
bliotekama, na klupama u parku gde se i odmaram... Lju-
di me odbijaju svojom ravnodušnošću, devojke površnošću,
a ovde sam neočekivano našao nešto što sam verovao da
ne postoji, a o čemu sam sanjao, nekoga s kojim delim
meditacije i trenutke ćutanja između njih. To je dragoce-

no, ne nalazi se često... Uzmite mi to kao olakšavajuću okolnost i zatupite oštrice vaših otpora.

Vido, dajete mi pravo da vas nešto upitam, podstaknuta svime što ste danas izbacili iz sebe: kakvi su odnosi vas i roditelja u ovom času, imate li dovoljno razumevanja i topline?

Vaše pitanje meni opet daje pravo da mislim, kako verujete, da je moja malopredašnja tirada izazvana osećanjima napuštenosti, izolacijom, mojim „vapajem za Suncem". Ne bi bilo pravo, a ni istinito da tako mislite. Kod majke imam čak i previše razumevanja i topline, prema tome ne gledam u vama „mamicu". Sto se oca tiče, i tu je, ugiavnom, sve u redu, ali, kako da vam objasnim...

Zamislio se, tražio prave reči za svoja osećanja:

Kada pogledam mog oca, uvek osetim nešto čudno. On veoma dobro izgleda, i mnogo drži do svog, kako se to danas kaže, „imidža". Voii da se lepo odeva, bavi se sportom, neguje se. Tušira se po čitav sat, vrućom i hladnom vodom naizmenično... Mačo tip. Možda bi vam se i dopao... Ima izuzetno lepe, sjajne oči, blistavo crne, kao dragulji - ali, kada se naši pogledi sretnu ja vidim iza njih - ogromnu prazninu, veliki prazan izlog blještavo osvetljen! Možete li da me razumete? Ako sa njim razgovarate, sve je u redu kada se priča o njegovom poslu, visoki je stručnjak, sjajan inženjer. Ali, sve druge teme - isključuju ga. Postaje odsutan. Otprilike, tako stvari stoje.

Znači, taj „prazan izlog“ ispuni se eksponatima kada se priča o njegovom poslu, ipak ima nešto što ga zanima...

Ri U izvesnom smislu, da. Može se videti po neki motor, mašina, precizne alatke i nacrti... - prasnuo je u smeh, zarazan mladalački smeh. - Vi ne možete to da zamislite, draga gospođo, sirota moja majka... Ipak, mislim da nije sirota, ona živi u uspomenama. Za razliku od mog oca, nje-ne su oči prepune neobičnih raskošnih slika. Čitav jedan amalgam slika nagomilanih bez reda, ali sve one zrače, za-bljeskuju bojama.

Sve je to neobično, i malo pomerenom, na neki način potresno. Kako to objašnjavate?

Postoji objašnjenje, doći ću do njega.

Nasmešio se blago.

Kao što rekoste, moja priča je u nastavcima.

Zbog otpora prema stvarnosti moja majka je živela u prošlosti koju je na neki način idealizovala. Ponekad, s večeri, u Mostaru & Neretva je proticala nedaleko od kuće - odlazili smo na obalu i sedeli na jednoj steni koju smo zvali „našom stenom“. Gledali bismo grad dok su boje tamnele i brisale se, zelene talase čije su se kreste penušale, a majka bi mi pričala o Skadarskom jezeru na kome je ribarila s ocem kao devojčica, o gustom ševaru iz kojeg su izletale neobične ptice i vodi po kojoj su pri obalama cvetali lokvanji veliki kao dečije glavice... Pričala mi je o pesmama koje su čudno odjekivale preko jezera i planina-

ma koje su se činile crne, divlje, nakostrešene kao zverinje pred skok.

„Odande je bio tvoj momak?” pitao sam je, osećajući da joj je potrebno da o tome priča. „Kako si ga upoznala, mama?”

Koliko ste godina vi tada imali?

Četrnaest, otprilike, već sam znao i razumeo mnogo... Na to mislite, osećam...

Da, čudovište, na to sam misliia. Kako ste samo sigurni da znate šta misiiim.

Osmehnuo se na njegov svojstveni način.

Majka je pričala:

„U to vreme odnosi sa susednom Albanijom bili su prijateljski. Mnoge devojke iz okolnih sela udavale su se za Albance, baš kao što su i albanske devojke bežale za naše momke. Kod njih je to išlo teže jer su postojale vekovne predrasude u odnosu na žene... Nas dvoje smo se sreli na jednom poselu. Došla sam na ferije, studentkinja... Bio je nešto stariji od mene, pod snažnim uticajem ruskih, a još više kineskih ideja. Završio je gimnaziju i od njega se mnogo očekivalo. Izuzetno pametan, hrabar, častan. To je vreme dikature Envera Hodže. Moj Vid se našao na listi progonjenih, ugrožavao je postojeći režim. Pobegao je u naše selo gde su ga svi voleli i svesrdno se o njemu brinuli. Morao je svaku noć da spava u drugoj kući. Što se izgleda tiče - najbolji momak koji se mogao

zamisliti. Visok, vitak, duguljastih zelenih očiju, uskog prefinjenog lica.

Po čitavu noć sedeli smo na obali jezera i pričali o koječemu. Jako je voleo svoj rod, oca i majku, čestite ljude koji su se ponosili njime i koji će to skupo platiti. Sve su ih pobili kasnije. „Daj mi reč da ćeš biti moja žena“, rekao je jedne noći, već je skoro svitalo, a mi smo sate pre-sedili u čamcu koji se njihao na vodi, ogrnuti starim očevim kožuhom od jagnječeg krzna. Obećala sam, obožavala sam ga. Bio je čitav moj svet. To su najlepší, najdragoceniji trenuci mog života. Kažem „trenuci“, jer je sve trajalo vrlo kratko. Grupa ga je pozvala zbog neke važne akcije u kojoj je bila neophodna njegova neustrašivost. „Vratću se najkasnije za tri dana“, rekao je. Bilo je jutro kada je odlazio. Nikad neću zaboraviti tu sliku:

Vitak mladić u svetlim pantalonama i mornarskoj majici, gipkim koracima grabi preko kamenjara. Okrenuo se nekoliko puta, mahnuo. Lice mu je bilo ozareno osmehom. Onda je nestao iza jedne stene. Nestao zauvek. Nikad ga više nisam videla. Nikad!

Trgla se, pogledala me duboko u oči:

„Znaš, nešto ću ti reći: dve noći po njegovom odlasku - sanjala sam ga. Ležao je na pokošenoj paprati sa bolnim izrazom na licu. Doživao je: „Flora!“ Skočila sam u krevetu potresena, izbezumljena. Majka koja je spavala sa mnom u sobi, prepala se: „Ružno si nešto sanjala, vrisnu-

la si!" Tu noć je poginuo, uverena sam. Bila sam njegova poslednja misao. Zvao me je..."

Zagrlio sam je čvrsto. Dugo smo ćutali, dok se ona nije sasvim smirila.

„Nemoguće je da još uvek misliš na njega?"

„Mislim na njega još uvek" - rekla je. „Jedino na njega i mislim. Ti si nastao dok sam mislila na njega, ti si u mnogome on. Tvoj otac to zna, oseća. Ponekad, činilo mi se da me mrzi, aii to traje kratko, jer je i pored naglašenog sebeljublja, u suštini plemenit, i isto tako nesrećan kao ja. Još mnogo više!"

„Zašto 'mnogo više'?" - pitao sam ne razumevajući.

„Zato jer je moj san bio završen, Vid je bio mrtav, pripadao mi je u celosti, a Rahela tvog oca živela je nedaleko od nas i pripadala je drugome. Još uvek su se voleli i želeli, ja sam to osećala. Ne dao Bog da ikad saznaš šta znači neispunjena čežnja! Tako tvoj otac živi u nekoj vrsti prokletstva, veran svojoj davnoj ljubavi, u mislima i željama neveran meni. To nas oboje opterećuje. Pokušavam da razumem... Tako mi živimo, sine moj... Grešna sam što ti to pričam, trujem tvoju mladu dušu, potkradam tvoje detinjstvo od kojeg bi trebalo da su daleko sve naše nasledne i zaslužene tuge. Ali, osećam da ti to sve slutiš, da razmišljaš o tome".

Molio sam je, bila je to želja jača od mene:

„Pričaj mi još o Vidu, opiši mi vaš prvi susret?"

„Zašto te on toliko zanima?"

Nisam mogao da joj kažem, ali tvrdo sam verovao, da su ijudi piodovi želja više no stvarnosti. Vid je u stvari bio moj nematerijalni otac. Nije li rekla da sam nastao dok je mislila na njega; bio sam na neki način, otelotvorenje njene želje, njenog neostvarenog sna.

„Kada već hoćeš, ispričaću kako sam ga upoznala“, rekla je. „Spomenula sam da je to bilo za vreme jednog posela. U porodici je bilo mnogo mladeži, iako sam za njih bila „gospođica“, jer sam u Titogradu pohađala fakultet, pripadala sam im po svemu. „Hajdemo u Maslinjak“, pozvaše me, „pravimo gore feštu“. Bio je to poveći proplanak između maslinovih stabala, neka vrsta terase uzdignute iznad jezera i našeg mesta. Odozgo su se videla polja oivičena stenjem, crveni puteljci, a visoko iznad, ogledajući se u glatkoj površini našeg Skadarskog mora, tamno su se ocrtavale planine. Po padinama tih planina bilo je mnogo duguljastih vlažnih useka, tajanstvenih i zastrašujućih aluga obraslih čestarom i oštrim šibljem. Bila su to prirodna skloništa nalik na bunkere i mračne jazbine u kojima se, pričalo se, skrivaju Enver Hodžini žestoki protivnici. Tu i tamo, svetlucali su ubli, kao oči na grudima planine, veštačke bistijerne koje su pravili pastiri, kako bi u vreme letnjih suša napajali stada. Voda u tim bistijernama obloženim kamenom, bila je hladna i bistra, ležala je kao u nekoj vrsti čaše koju su nazivali „djer“. Volela sam maslinjak zbog vidika koji se odozgo pružao, zbog tamnozele-

nih maslina čija su se stabla grčila osuta jedrim plodom, koji je, uz ribe, bio glavno bogatstvo našeg kraja.

Devojke su donele ponude, a momci razne instrumente, uz mnogo vedrog raspoloženja. Pevalo se, sviralo, šalilo, zabavljalo raznim društvenim igrama, a onda bi, kasnije, počeo ples, baš kao i danas po disko-klubovima... Divota! Ja sam više volela da posmatram to bučno šareniiio, no da u njemu učestvujem. Oduvek sam bila sanjarska priroda i više su me privlačili snovi no stvarnost. Izdvojila sam se malo i sela na uzvišicu iza jednog grma, opsednuta prizorom Sunca koje se polako kretalo ka Zapadu. Jezero je menjalo boje, a okolna brda bivala su sve tamnija i mističnija. Pesma koja je do mene dopirala, skladna i nostalgična, činila je doživljaj posebnim. Tada sam začula glas: „Zašto si se izdvojila? Ne voliš društvo?” Glas je bio mek, s neobičnim akcentom. Osvrnula sam se: vitak mladić, uskog lica i duguljastih očiju, stajao je malo po strani, igrajući se prutićem kojeg je otkinuo s mekog žbuna. „Možda sam se izdvojila - rekoh - ali sam veoma prisutna”. „Nisam te ranije video, jesi li iz mesta?” Pokazao je glavom prema selu. Tada mi je sinulo, da je on, taj mladi Albanac, Vid, prebegao u naše selo kako bi umakao Enver Hodžinim poterama. „Ja sam iz mesta, a ti si sigurno odande?” Sada sam ja pokazala u pravcu crnih planina, „vučić utekao iz čopora. Cula sam o tebi”. Približio se i upitao: „Smem li da sednem... Giedaćemo zajedno zalazak sunca, to gledaš, zar ne?” „Kako tako dobro govoriš naš jezik?”

„Više sam s ove strane nego s one. Lako učim jezike, još bolje govorim italijanski, a pomalo i francuski". Tako smo počeli da pričamo. „Skrivamo se po onim usecima, tamo držimo busije. Potere veruju da su pune duhova i zlih sila te nerado zalaze tamo. Svojim pričama raspaljujemo njihovu maštu gradeći od njihovog straha našu bezbednost". Izmenjali smo kratke biografije. Prekinuo je školovanje, ali će ga nastaviti čim se steknu uslovi. „Kako ti je ime?" „Cvijeta", rekoh. Gledao me je neko vreme. „Veoma si lepa, mogu li da te zovem Flora, to je tvoje ime na italijanskom." Tada mi je rekao da se zove Emir i da je njegov ded, po kome nosi ime, nekada bio vladar velikog plemena. „Čime vladaš ti?" šalila sam se. „Želeo bih da vladam tvojim srcem", rekao je i nevidljivu zamku pritegao oko mene. Odmah sam se zaljubila; neko je rekao da velike ljubavi počinju odmah ili nikad, sve što počinje kasnije pitanje je da li je trebalo uopšte da počne.

Viđali smo se čitavog tog leta krijući. Iako su ga svi u selu voleli i brinuli za njegovu bezbednost, promenili bi stav kada bi otkrili da se zagledao u neku njihovu devojk. Samo moja sestra od tetke, Stanija, znala je za naše sastanke i pokrivala me. Od detinjstva sam volela da ribarim, to su svi moji znali. Najpre sam s ocem izlazila na jezero i naučila kako se bacaju mreže i strugovi. Bila sam srećne ruke, riba me je uvek htela. Kasnije sam odlazila sama. Bacila bih udice i leškarila u čamcu, zagledana u nebo, predajući se maštanju. Kažu da je čovek odgovoran za

izgled svog lica, za svoj život, naročito za svoje snove prema kojima se kroji taj život. Ja nisam htela običan život, želela sam da bude raznolik, bogat, s mnogo malih staza kojima se može umaći glavnom toku, ali se lako u njega vratiti, bez lutanja, bez gubljenja sebe. O tome sam pričala Vidu, a on je rekao, da to govori o širini moje duše i o velikoj gladi koja je izvor bogatstva vrednijeg od zlata. „U ljudskim radostima koje su vezane mahom za nekoga ili za nešto materijalno, ima daleko više peska no ziata. Ti si nabasala na čistu rudu jer tvoja radost niče u tebi". Vid je izmenio čitav moj život. „Svršiće se sve ovo", govorio je, „oženiću se tobom i odvešću te u Ameriku. Tamo imam bogatog strica. Posедуje veliko preduzeće sa mnogo radnika i čeka me da dođem. Ali ja prvo moram ispuniti svoj zadatak, kod nas je teško stanje, narod je zaostao, živi u strahu i bedi. Kada se raskinu lanci, a to će po svemu biti uskoro - odvešću te... Putovaćemo svetom kad god budemo mogli, pokloniću ti sve što je u tom svetu vredno pažnje: Kip slobode i astečke piramide, kanale Amsterdama i one u Veneciji, videćeš najlepša umetnička dela, za tebe će svirati, pevati i igrati najveći umetnici... Veruj, Flora, da će tako biti! Radićemo mnogo, ali ćemo mnogo i uživati. Putovaćemo kopnom, može i morem, ali nećemo leteti avionima. Putujući avionom ne brišu se samo razdaljine već se poništavaju i pejzaži, čovek ostaje stvar, paket koji prenose, lišen je uzbuđljivih utisaka promena, onog drukčijeg nego što je dotle bilo..."

Bila su to mladalačka maštanja aii oboje smo uživaii u njima.

Noću, ponekad, budili bi me udaljeni pucnji; odjekivali su u tišini sa mnogostrukim ehom. U jezeru bi često pronašli utopljenike s prostrelnim ranama na čelu ili grudima. U vedrim danima jasno su se sagledavale albanske karaule nanizane na padinama planine. Odande su svetlucali bajoneti, posmatrali su durbinima sela u dolini gde su se krili njihovi odmetnici, kakav je bio moj Vid. Premirala sam od straha. Bila sam spremna da odmah napustim sve i pobegnem sa njim u taj daleki svet gde bismo bili van opasnosti i zauvek spojeni našom ljubavlju... Ali, nije se dalo..."

Začutala je za trenutak, a onda je rekla:

„Evo jednog događaja koji će ti pomoći da ga bolje sagledaš:

„Jedne večeri, bio sam vođa naše grupe", pričao je, „dovedoše mladića, nije imao više od šesnaest-sedamnaest godina; zaostao je od gonilaca jer se sapleo o kamen i povredio nogu. Uplašen, unezveren, izgiedao je kao dete koje se suočilo sa kurjakom. Gledao sam ga, istog takvog brata imao sam kod kuće... Bio sam uveren da su ga nasilno priveli, to se uveiiko radilo. „Odakle si?" pitao sam. Vilica mu je drhtala, sramota me je da ti kažem, umokrio se od straha, otkrivale su to njegove bcle čojane čakšire. Najzad je uspeo da promuca: „Iz Toske sam", reče i ime sela. To je južni deo Albanije odakle je bio i Enver Ho-

dža. „Kako se zoveš?“ „Arben Nano“, uzvratilo je uzdrhtalim giasom. „Zašto si krenuo da nas goniš? Zaista veruješ da smo zločinci?“ Ništa nije odgovorio, drhtao je sve više. To mi se dopalo. Nije se dodvoravao. Bio sam uveren da savršeno ne zna protivu koga se bori. Rekoh: „Mi nismo neprijatelji zemlje, mi smo borci protivu nepravde i nasilja. Ne slažemo se sa otimačinama i zlostavljanjem poštenih ljudi. Vidiš, ovom su oduzeli sve, kuću, okućnicu, stoku, čak i kokoši koje je gajio... Onom tamo, ubili su oca jer se usprotivio da mu iz štale izvedu kravu koja je hranila porodicu. Svaki čovek ovde ima razlog što se odmetnuo. Koji je tvoj ozbiljan razlog što si pristupio poteri za nama?“ Gledao me je izbezumljen. Najzad je promućao: „Probudili su me... usred noći... i odveli“. Tako sam i mislio. Drugovi su želeli da se dečak odmah strelja, tu, na licu mesta, u znak odmazde i opomene. Rekao sam: „Ostavite ga meni!“ Pozvao sam ga da krene sa mnom. Hramao je. Bio je jadan; najradije bih ga stavio na leđa i nosio. Ne znam šta su moji drugovi mislili, ali verovali su da ću učiniti ono što treba... Streljati ga u nekoj vododerini, nedaleko... „Hajde“, rekoh mu. Na licu mu se odražavao bol, iščašio je zglob. Koračao sam polako, on je hramao uz mene. Tako smo došli do gustiša i ušli u šumicu. „Čuj, sad idi ovom stazom desno... Pustiću te da odeš kući, tvojima, ali nemoj nas više goniti i ne veruj nikome da smo neprijatelji ove zemlje. Kada se malo udaljiš, zamakneš dole iza brega, ispaliću nekoliko metaka da poveruju da sam te

ubio. Razumeš li? Ako te ikada još sretnem u nekoj poteri, neće biti ovako..." Taj pogled, Fiora, nikad neću zaboraviti... Vratio sam se polako natrag. Ništa me nisu pitali. Cui su pucnje i bili uvereni da sam ga iikvidirao. Znali su da mi nije lako, ni njima nije bilo. Ja sam bio srećan što to nisam učinio. Znam sigurno, da je on, i svi njegovi rođaci i prijatelji, danas čvrsto uz nas... Zato ćemo pobediti, siguran sam".

„Uzela sam njegovu ruku i poljubila je. Bio je pravi čovek, čovek o kakvom sam sanjala, jedini moj čovek za čitav život... Ubili su ga, možda baš neki rođak ili prijatelj mladića kojeg je poštedeo..."

Majka je zaplakala. Zamišljao sam sve što je ispričala. Silno sam zavoleo tog Emira-Vida, uveren da bih se i ja poneo isto kao i on. Zar je čudo što majka ne može da zaboravi takvog čoveka? Eto...

Mladi Gordić je začutao osvojen emocijama, zamislio se...

Izrekoh misao koja me je opsedala.

Teško se može očekivati da muško dete u emotivnim konfliktima stane na majčinu stranu. Sinovi su posesivni, ljubomorni često... Sigurno je da ste vi genetski bliži majci no ocu, imaginacija i intuicija su vam podjednako jake, vi ste se na neki način identifikovali s majčinom sudbinom,

prihvatili ste je iskreno i svesrdno kao svoju. To se retko dešava, skoro nikad.

- Sem genetike koju prihvatam kao iracionalan razlog, postojao je i jak stvaran razlog, to je ono na šta sam rekao da ću se vratiti kasnije. U to vreme koje se poklapa s majčinom ispovešću, na obali Neretve, jedan moj dobar drug, rekao mi je s nešto snebivanja:

„Čuj, video sam juče u motelu prema Dubrovniku tvog starog s onom Rahelom što imaju vilu na obali Bune. Izgledali su neobično, je li to neka veza?"

„Prijetelji su iz mladosti", odgovorih, ali mi je to objasnilo sve. Njih dvoje su nastavili svoju prekinutu ljubav, ilegalno, u tami. Ona je imala uglednog muža, troje dece, verovatno običan i siv život. Preostalo joj je iskušenje zabranjenog voća. Tako su se spasavali moj otac i ona. Majci je ostalo da se snalazi sklanjajući se u prohujalo doba koje u njoj živi neokrnjeno u punom sjaju i svojoj snazi utisaka. Prevrće po tim uspomenu, uvek na neki nov, drukčiji način, ozarujući se, ali još više prazneći se od negativnih raspoloženja. Bila je pametna žena, vrlo intuitivna, kretala se među svetom koji nije previše taktičan. Sigurno je saznala za očev dvostruki život i svesna njihove situacije, na neki način se pomirila s njim. Mislim da ništa nije strašnije no živeti u paru, a biti sam. Odnos mojih roditelja bio je veoma korektan, uzajamno su se poštovali, ali su gledali u dva različita pravca, svako od njih dvoje imalo je svoj svet. Taj svet sam ja na neki način spajao, ja koji

sam još kao dečak bio prinuđen da se suočim sa njihovim neskladom, nužnošću da se opredelim. Neko vreme gajio sam otpor prema ocu, onda sam ga, shvatio. Od prirode se ne može pobeći, ona nas uvek pobeđuje ili bar kažnjava. Zar ne mislite?

- Može biti. Verovatno...

Bojala sam se takvog zaključka.

Vid je otišao, ispratila sam ga do vrata. Ovoga puta nije trčao niz stepenice, siiazio je polako, kao da broji korake. Osluškiavala sam eho tih koraka koji su se udaljavali, a onda se vratila u polumračni salon, sela u fotelju gde je do maločas sedeo on: bila je još topla od njegovog tela. Od tog snažnog, lepo građenog mladog tela u kome se skriva toliko suprotnosti, toliko tajni! Bio je pametan i iskren, sav živa vatra. Mnoge njegove rečenice, slučajne misli, nesigurni zaključci, bili su motivi za tanane psihološke studije. Kako se on to preda mnom otvara, kao školjka koja se ne boji da izgubi svoj biser. Šta ja za njega predstavljam? Neku vrstu terapije, biće kraj kojeg može da se zaustavi u svojim samoispitivanjima i proveri ih? Reče da delimo nešto kao „meditativnu tišinu“. Posedovao je uzbudljivu radoznalost, neverovatnu sposobnost čuđenja, ludu hrabrost za smele zaključke, zatim, nešto najdragocenije: radost i svežinu doživljavanja. Životnu priču svoje majke ispričao je i protumačio ingeniozno, to je verovatno zato,

jer voli tu svoju majku, saoseća sa njom. Ali, kako bi mogao da saoseća da nema u sebi čudesnu rudu od koje se topi i gradi dragulj čiste duševnosti!

Taj mladi čovek obuzeo me je nedopustivo, tako, na juriš! Šta je to privlačnost - pitala sam se - od čega se sastoji? Od fizičkih i psihičkih elemenata, neki put samo od jednih ili drugih, najjača je kada su oba u harmoniji.

Želiš da srećeš takvu osobu, njeno prisustvo te napaja energijom kao dobro vino. Ta osoba zrači, sve dobija oreol prazničnog, izuzetnog!

Mladi Gordić posedovao je oba elementa: fizičku lepotu i psihički kvalitet sastavljen od urodene inteligencije, obrazovanja, vaspitanja. Uprkos svoj strogosti ličnih sudova, skepticizmu, stečenim iskustvom, morala sam da priznam: taj mladi čovek poseduje jaku privlačnost. Uneo je u moj život dotle nepostojeći kvalitet.

Toliko smo pričali o sređivanju mojih knjiga, i na kraju, zaboravili da se dogovorimo kada će započeti taj posao. Nisam od sebe krila da se radujem prisustvu ovog mladog bića u mojoj blizini. Obuzelo me je novo, dosad nepoznato osećanje koje budi u meni nemirne duhove jednog davno napuštenog, zabranjenog sveta; sveta s druge strane razuma, intelekta, svega spekulativnog, sveta senzualnosti. Šta sam ja iz tog sveta iskusila? Napregla sam se, okrenula unazad film mog života... Sasvim, sasvim daleko: četrnaest, petnaest godina, prvi upečatljivi utisak:

... Očeva mlađa sestra i njen muž, vode me na letovanje u bosansku kasabu na Drini gde živi bliska rodbina. Vrapci, reka čijih se brzaka plašim, iako uživam u reskom, prohladnom milovanju talasa. Moj teča me uči da plivam. Privija me čvrsto uz sebe i dodiruje mi grudi. Šapuće uzbuđeno: „Postala si ieba devojka, mala!...” Ne idem više na kupanje, kažem da sam nazebla. Veliki voćnjak, gomile zelenih jabuka, beli prasići kao od porcelana... Ujutru - cicvara s mnogo kajmaka i sira. Vrućina je. Iz obližnjeg šumarka klata se zvono obešeno o vratu krave što plove kroz livadu kao velika smeđa lađa. Mutirajući glas nevidljivog pevača, dečak bez sumnje, odzvanja sa ravnomernim sinkopama:

*Goj goveda, Maro moja, gde je šuma gusta,
tamo ću ti, Maro moja, obljubiti usta!*

U jari leta, taj glas i reči pesme zvuče izazovno.

Idemo na izlet u susedni grad gde posećujemo uglednu porodicu kojoj moji rođaci žele da isporuče pozdrave iz Beograda. U neko doba, na terasi gde sedimo, pojavljuje se naočit mladić. Sin, jedinac. Upisao je prava, piše i pesme. Ja takođe pišem pesme. Spona. „Hajdemo na korzo” predlaže mladić, „dok oni pričaju i piju kafu, mi možemo da prošetamo...” „Hoćeš da se pohvališ devojkom iz Beo-

grada", zadirkuje ga otac. Moja zlatna kosa pada na rame-
na, na giavi mi je beli šeširić... Drugovi mu dobacuju, za-
gledaju me, oboje smo pomalo važni... On priča da će na
jesen u Beograd na studije, traži moju adresu, možda će-
mo se sresti.

Jedne kasne večeri, kasnog oktobra, dolazi mlada učite-
ljica, stanuje nedaleko, hoće da mi nešto važno kaže. Momak
joj je iz grada u koji sam letos navraćala. Njegov mladi ro-
đak, koji je došao na studije u Beograd, tom prilikom me je
upoznao, i jako želi da me vidi. Eto, tu je napolju... Idem,
bajagi, da je ispratim. Moj letošnji poznanik pruža vrelu ru-
ku, uzbuđen je. Učiteljica nas ostavlja srećna što je obavila
zadatak. Sklanjamo se u senku susedne kuće, moj prvi sasta-
nak s momkom... „Mnogo sam mislio na vas, možemo li su-
tra da se vidimo?" Mogla sam tek u nedelju, onda me pu-
štaju da iziđem s drugaricama. Idemo u bioskop, daje se film
o Štrausu, „Veliki valcer". „Zar baš nikako ne možete da izi-
đete uveče, mogli bismo malo da prošetamo?" Ne, ne dola-
zi u obzir. Kako da mu kažem, da me u kući još smatraju
„malom"; ovako nedeljom još ide, ali uveče baš nikako...
„Dobro", kaže on, „dolaziću s večeri do vaše kuće i zvižda-
ću ovu melodiju, vi ćete znati da mislim na vas..."

Najpre je tiho odzviždao, a onda otpevao tekst:

Ninon, smešak tvoj mi daj

Ni u jedne žene nije osmeh taj...

„To je stari šlager, ali je lep, zar ne?“

Druge, treće, pete večeri, s najvećim uzbuđenjem, gotovo u isto vreme, čujem samo meni znan signal. Zaljubljena sam. Maštam. Četkam kosu, negujem nokte. U nedelju se opet srećemo; gledamo film „Rebeka“, on je uzeo moju ruku u svoju, treperim, ne vidim slike na platnu. Potom sedimo u kraju terase restorana na kalemegdanskim zidinama. Jedem sladoled.

Veliko ratno ostrvo kao vaza zagušena zelenilom, Sava i Dunav, beli oblaci, u daljini kula Sibirjanin Janka... Orkestar izvodi pesmu „Mama Huanita“ iz popularnog filma „Jedan dan života“, potom stari tango Avant de mourir.

Jedne večeri roditelji imaju goste. Kada sam začula „Ninon“, zgrabiia sam kaput i izletela napolje. Provejavao je prvi sneg, ja sam drhtala, više od uzbuđenja nego od zime. Potrčao mi je u susret, povukao u kapiju susedne kuće, privukao uz sebe i počeo svom silinom da me ljubi. Prepao me je, nije bilo nimalo lepo. Ti njegovi gladni, vlažni poljupci sa jezikom u mojim dotle neoskrnavljenim usnama. Ne, sve je pokvario! Dugo sam te noći plakala. Ako je to ljubav, onda je to gadno! Mnogo je lepše bilo sanjariti, sećati se onog susreta letos, držati se za ruke u bioskopskoj tami; posle zamišljati, kako bi bilo lepo da me zagrlji, nežno pomiluje... Ovo je ispalo kao šamaranje, uzeo je nešto što mu nije pripadalo, što bih mu sigurno podarila, ali uz moje učestvovanje i na drugi način.

Još nekoliko večeri zviždukao je „Ninon“ ispod mojih prozora, a onda se umorio. Mlada učiteljica mi je rekla, kako je našao drugu devojkicu, jer ja sam, smatrao je, „ipak balavica...“

Odbolovala sam tu prvu ljubav.

Potom, dugo ništa na tom planu. Matura, fakultet. Nekoliko neuspelih veza i saznanje da su momci, mahom, egoistični, okrenuti ličnom zadovoljstvu, nevoljni da se odazovu mojim željama i prihvate moje probleme. Ipak, uspela sam da prebrodim jezu od onog prvo poljupca pod snežnim pahuljicama, jer su neki, potonji, raskravili moje srce i probudili nadu da ipak, postoji, u tom svetu sred koga sam živela ljubav kako sam je ja zamišljala. Čekala sam poziv, neki znak, malo čudo!

Onda sam sreća Sašu Vidića. Mladi docent, profesor na mom fakultetu; kabinet mu se nalazio pored našeg seminara. Čitave dane provodila sam na fakultetu okružena knjigama, nad beležnicama, opsednuta svetom složenih, protivurečnih ideja. Nastojala sam da ih raščlanim, prozrem, doprem do dubokih njihovih korenova i to je bio čitav i meni savršeno dovoljan sadržaj života. U Vidića su bile zaljubljene sve moje kolegice. Majka mu je bila Francuskinja, otac poznati slikar, tako se u njemu spajao romanski šarm i boemska ležernost nasleđena od oca. Bio je plav, srednjeg rasta, usta su mu bila nežna, skoro ženska, a oči

prodorne i drske, ledeno plave, oštre kao sečivo. Srela sam ga u nekoiiko mahova na stepeništu, u hodniku, ponekad je ulazio u naš seminar i razgovarao sa asistentom koji mu se neobično divio. „Smrtno je zaljubljen u Vidića“, govore su moje kolegice, aludirajući na nastranost mladog čoveka, u koju, sa svojom čednom dušom, nisam verovala. Bio mi je simpatičan jer je obožavao afričku umetnost i oko vrata, na uskoj kožnoj vrpici, nosio mali, fino izrađeni amulet. „Čuva od svakog zla“, nasmejao se, zakopčavajući košulju, „ne sme se videti, onda gubi moć“, šalio se. Moje kolegice pričale su, takođe neprovereno, kako Vidić živi s postarijom damom, suprugom francuskog diplomate, koja je u njihovu kuću došla kao majčina prijateljica. Neko ih je, pričale su, video prošle jeseni u Veneciji, sedeli su na vaporetu zagrljeni i vozili se prema Lidu. Ona mu kupuje ta divna odela i svilene košulje, to je sve „guči“ i „armani“, svakako uzdarje za njegov doprinos vezi. Prezerala sam takav način razmišljanja i svu tu zlobu, ne verujući ni u jednu reč.

Jednoga dana Vidić se zaustavio kraj stola za kojim sam sedela:

„Vi ste deo ove prostorije baš kao i knjige u njoj, samo što vi i nepročitani izazivate divljenje“. „Zašto?“, upitala sam. „U ovoj civilizaciji koja se gasi, delujete kao nešto što odoleva, što će uspeti da se izbavi!“ „Vaše su reči krupne i ohrabrujuće, isto koliko i proizvoljne. Šta vi o meni znate!?“ „Veoma mnogo, odnosno, dovoljno. Prove-

ravate vašu savest kroz knjige, sakriiii ste se u te stranice kao u tvrđavu, to je vaše toplo gnezdo koliko i vaš slobodni let... Vi ste lakokrila ptica što stremlje visinama, ali istovremeno, i mali uplašeni vrapčić. Sad ste, na primer, ovo drugo". Gledao me je netremice, a boja njegovih očiju se menjala: od sive i hladne postajala je plava, da bi to plavilo dobilo toplu nijansu proletnjeg neba. Neobično.

„Čula sam da ste odličan predavač, sad mogu u to da povcrujem, dobro se nosite sa rečima". „Dođite neki put na moja predavanja, to spada u delokrug vaših interesovanja. Eto, sutra započinjem ciklus o Oskaru Vajldu, upravo sam došao da to kažem vašem kolegi, on je veliki poklonik autora De Profundisa... „Hvala", odgovorih, „nastojću..."

Mislite li i vi kao Vajld, da se ljudi ne dele na dobre i zle već na šarmantne i smrtno dosadne? - zapitah.

Hm, znate taj, mi bismo danas rekli „štos". Ne mislim tako. Po meni, ljudi su sve, od okolnosti zavisi šta će u njima prevagnuti, postati njihova karakteristika.

Šta je prevagnulo u vama?

Ja sam sve i u tome je moja mimikrija, nikad se ne zna šta je ono pravo.

Znate li vi?

Ja držim konce u sopstvenim rukama, samim tim, znam.

Opasni ste, profesore, treba vas se kloniti.

Gotovo dečiji osmeh ozario je njegovo lice:

Utešiću vas: možda je to skrivanje bića, njegova navodna mnogostranost samo je tužni vid mog hermetizma, spasavam se tako.

Od čega?

Slegnuo je ramenima.

Nisam otišla na Vidićevo predavanje. Znala sam da mnoge devojke idu na njegova predavanja samo zbog njega. Nisam želela da budem jedna od njih, iako bih rado slušala njegovu verziju života i dela velikog i tragičnog pisca. Srela sam ga nekoliko dana kasnije nedaleko fakulteta. Ja sam pošla kući, a on me je dostigao. „Vrebao sam vas“, rekao je ne okolišući. „Niste došli da čujete moj pristup autoru „Slike Dorijana Greja“. „Otkud znate da nisam bila; sala je toliko velika, a vaša publika mnogobrojna?“ „Savršeno dobro vidim, naročito ako želim da nešto vidim. Moja želja je ostala neispunjena. Zbog nečega ste se uplašili, ili, ali to ne ide uz vas, obična ženska koketerija“. „To sigurno nije, budite uvereni, možda sam se uplašila“. „Verujem vam“, rekao je bez poze. „Ja umem da uplašim, ponekad to i želim“. On nije mogao znati šta me je kod njega plašilo, u svojoj samodopadnosti i samouverenosti, bio je daleko od pravog razloga. Posedovao je nešto sladostrasno i poročno, uznemirujuće, to je, verovatno, izazivalo maštu mojih koleginica na grupi; podsećao me je na jednu sliku, čini mi se, da je Gojina, koja prikazuje Đakoma Kazanovu, junaka jedne košmarne, fantastične epohe, čoveka izuzetne kulture i varalicu, anđeoski, i istovremeno de-

monski lik, surov i nežan, neuhvatljiv, prevrtljiv, ljubavnik-kastrat... On zaista nije mogao znati šta me je uplašilo, aii istovremeno i privlačilo njemu. Želela sam da proverim svoje slutnje.

Pitao je, u kom pravcu idem i zamolio da mu dopustim da me prati. „Nije mi danas dobro“, pričao je, „otkazao sam predavanja, nervozan sam i pomaio grozničav, to prethodi mom stanju vidovitosti“. „Kakve vidovitosti?“ iznenadila sam se, opet neka njegova zamka. „Ne znam da li znate austrijskog slikara, Oskara Kokošku, autora divne knjige „Deca sanjajice“? „Cuia sam za njega“. „Taj čovek je imao neobičan dar da na portretima koje je radio uhvati fizičke promene koje će se na modelu pokazati tek mnogo kasnije. Ja to isto vidim na ljudima koji me zbog nečeg zanimaju, ali ne u fizičkom pogledu već u njihovom unutrašnjem biću. Eto, ako želite, proverite... Kazaću vam vašu duhovnu budućnost, a vi se toga setite jednog dana“. Zastala sam i pogiedala ga. Verovatno se šalio. „Sada ste opet onaj vrapčić, vidite, to je odlučujuće za vas; niste u stanju, da uprkos svemu, uvek budete orao, ždral ili kondor, a imate te mogućnosti. Izbor je vaš. Negde duboko u vama postoji velika zaliha straha i on sve kvvari, zaklanja svet vaših želja. Kroz deset-dvadeset godina bićete uspešna dama koja je, bez obzira na cenu, zauzdala teško ukrotive zakone prirode. Ja ne želim sigurno, ali to se sveti“.

Otišla sam na poslednje predavanje ciklusa o Vajldu. Jako sam želela da Vidića čujem u ulozi predavača. Bila sam opsenjena i potresena. Imao je glas velikog glumca koji snažno doživljava svoje reči i njihova duboka značenja. Rekreativno je poslednju etapu Vajldovog života i ja sam, polusklopljenih očiju, kao na filmskom platnu, videla sve o čemu je govorio, šta je osećao i mislio. Dramatična ličnost prognanika koji je čitav život utrošio na uslišenje ličnih strasti i nepoštednu borbu s glupošću, licemerjem, surovošću sredine, vaskrsavao je preda mnoštvom uverljivo. Oskar Vajld, blistavi erudita, briljantan govornik, šarmer, kozer visokog stila, čovek kome su iznad svega bili ljubav, ambicija i novac. Nosio je vezene prsluke, kratke, pripijene plišane pantalone s plavim prelivima i rukavice boje lavande... „Svoj genije uložio sam u lični život, a dar u svoja dela"... Rečenica koja je oduševila Andrea Zida, a ozlojedila Albera Kamija. Nije trebalo ni jedno ni drugo.

Povremeno, dok je govorio, Vidićeve oči su se zaustavljale na meni i senka osmeha zatitrala bi oko njegovih lepih nežnih usana. Iako negde u sredini sale, izgubljena u mnoštvu, bila sam otkrivena. Impresionirao me je zaista. Kasnije mi je rekao: „Video sam vas kao da ste na postolju. Ono što želim da vidim privlači moj pogled i moju pažnju kao najjači magnet".

Sačekala sam ga posle predavanja sa željom da iznesem utiske. „Prevazišli ste moja očekivanja", rekla sam jednostavno i istinito. Na licu mu se ukazala detinja radost.

Ja sam bila obična studentkinja, mlađa od njega, zašto ga je toliko oduševio utisak koji sam stekla? Kasnije sam otkrila da je bio neopisivo sujetan i da se hranio lepim mišljenjima o njemu, ali isto tako, što je bilo protivurečno, da je duboko u sebi bio krajnje nesiguran i nezadovoljan.

Pozvao me je u svoj kabinet da se malo odmori posle predavanja. „Recite šta vam se najviše dopalo, šta je na vas ostavilo poseban utisak?“ Razmišljala sam neko vreme. „Možda vaše tumačenje „Balade o Redinškom zatvoru“, vi ste se inkarnirali u autora. Potom, fantastično dočarana atmosfera pariskog hotela D'Alzas i ulica De Bo Zar, gde je Vajld, to jest, Sebastijan Melmot, proveo poslednje dane. Prokletstvo i tugu njegovog života prikazali ste maestralno, osećala sam se kao u trenucima uspele pozorišne predstave...”

„Smem li da vas pozovem u Klub književnika na ručak? Tamo u bašti je vrlo prijatno, predaćemo se hedonističkom uživanju koje znalčki daruje onaj konavoski gospodar Ivo...” „Ne mogu danas, moj otac slavi rođendan, čekaju me...” „Opet ste uplašeni vrapčić, nemate nikakvih obaveza, jednostavno se plašite”. Pogodio je, nisam želela da se sa njim javno pokazujem, još sam bila u fazi proučavanja njega i preispitivanja sebe. Ali, privlačio me je, sve više sam mislila o njemu.

Počeli smo da se viđamo, u malom parku nedaleko od moje kuće, nalazili smo se na zemunskom keju i šetali obalom Dunava. Sedeli bi na nekom izvrnutom čamcu i po-

smatrali ritove s druge strane reke, brodove i dereglije, oblake... Zaljubila sam se iskreno i snažno. Jednoga dana je rekao: „Vrapčiću, krajnje je vreme da mi poklonite svoje poverenje. Umesto da se kao gimnazijalci povlačimo po parkovima i zapećcima grada, dođite kod mene. Ja ne mogu kod vas jer ne podnosim roditeljske reflektore..." Znao sam da i on stanuje s porodicom, u dekorativnoj kući s kraja prošlog veka. „Pa i kod vas će biti isto, i tamo ćemo biti nadzirani“.

„Ne, ja vas zovem u moj studio, u tajno skrovište, gde niko ne zalazi samo duhovi moje mašte, odavno ste tamo prisutni. Dođite da vidite kako to izgleda!“

Otišla sam, priznajem, umirući od straha i divljeg uzbuđenja, ali moja želja prevazilazila je strah.

Bila je to uica na padini Dedinja, kaldrmisana, romantična, s ogradama obraslim bršijanom i kućama uvučenim u senovite bašte. Kuća koju sam tražila nije se spolja videla. Iznenadila sam se i zbunila. Kapija je bila otvorena i ja sam, kako mi je rečeno, čim sam ušla, s unutrašnje strane navukla rezu. Fantastično! Staza popločana kamenjem između koga cveta prkos i u dnu - starinski dom nalik na onaj iz „Samrtnog proleća“, u koji je Javor Pal doveo Katlin Karadi... Stajao je u vratima, ispruženih ruku, razgorelih očiju...

„Bojim se“, rekla sam, „jako se bojim...“ Srce mi je ludo tuklo. Uveo me je i nežno poljubio: „Odmori se, smiri se...“

Bila je to velika prostorija i dvoja vrata u dnu, verovatno još jedna soba i kupatilo. Gledala sam oko sebe. Na zidu desno parola ispisana crnim tušem: UŽIVAJ I ZAMIŠLJAJ DA JE SVAKI DAN JEDAN ZASEBAN ŽIVOT! Ispod nje nalazi se druga: ŽIVOT JE DUG AKO UMEŠ DA GA ISKORISTIŠ! Na pozlaćenoj kukici visila je uspešna imitacija kestenovog lišća sa tri smeđa ploda, a ispod te uspomene na neku lepu jesen - na uskoj kožnoj vrpici, isti amulet kakav je oko vrata nosio naš asistent. Za trenutak sam se zbunila, onda sam se setila da se takve stvarčice serijski prave i prodaju svuda gde i predmeti afričke umetnosti.

Mnogo crteža, nekoliko dobrih slika, stočići, vaze pune cveća, kotarice sa svelim laticama, stari tepisi... Čitav ugao zaprema ogroman ležaj ispunjen jastučićima od kineske svile s figurama gejši, ptica i pagoda usnulih pod suncem...

„Da li se plašiš da ću te pojesti, ne, samo ću načeti ovaj mali prstić...” Ljubili smo se i grlili, najviše pričali, divno pričali... Nije bio drzak, grub; zbunjivao me je i očaravao. Na kraju bismo pili čaj, sećali se detinjstva... Moje je bilo jednostavno, njegovo ispunjeno neobičnim predelima i doživljajima koje su mu poklonila lutanja njegovih roditelja: Španija, Italija, afrička obala, i kao centar svega - uvek Pariz, ti i ja, vrapčiću... Tamo imamo stan. Nije veliki, ali je na pravom mestu, s prozorima i balkonom okrenutim Seni”.

Bilo je jedinstveno i bezbedno u toj kućici iznad grada iz čije bašte se video Beograd kao nebo svučeno na zerraiju, treperav od sijalica-zvezda, nedoživljen kao takav, čak pomalo egzotičan.

Neće moći dugo tako, znala sam. U meni se sve više rascvetavala, i najzad, sazrela želja. Nedovršenost naših milovanja počela je da me fizički muči, postala sam ustrep-tala, nervozna.

Tog dana kada se zbio Veliki potres, bila sam spremna za njega, samo u drukčijem smislu.

Bila je to treća poseta „skrivenom gnezdju“.

„Hoćeš li da budeš moja sasvim?“, pitao me je. „Da, hoću!...“ rekla sam gotovo bez daha. U sebi sam se pitala: na koji način me je doveo do ovog stanja da nemam više izbora, da moram to da učinim?

„Reci mi, koje si čarolije upotrebio, osim onih koje znam?“ „To je nešto sastavljeno od volje i dara... Ja sam Mefisto, rekao sam ti to!“ Hteo je da zazvuči kao šala, ali nije tako zazvučalo. Tačno u tom trenutku - počeo je da mi otkopčava bluzu - triput je odjeknulo zvono sa bašten-skih vrata. Trgao se, lako me odgurnuo. Lice mu je dobi-lo ljutit izraz, meni dotle nepoznat. Trenutno je moja tenzija spala, ohladila sam se. Postala sam pažljivi posmatrač. Zvono je ponovo odjeknulo, sada dva puta po tri signala, resko, preteći.

„To je neko ko zna da si ovde, rekla sam vrlo mirno - neko ko ima prava da se tako ponaša“. Ustao je, navu-

kao košulju koju je maločas skinuo. Pažljivo je zakopčavao, a na licu mu, ne samo oči već i osmeh behu satirski.

Pobesneli satir. Pravi paganin. Čovek van prostora, vremena, obzira, bilo kakvih ograničenja. Imao je svoj svet i vladao je u njemu suvereno. Malopredašnja strast pretvorila se u bes, kidisanje. „Vrapčić“ je to osetio i spremao se da bezbedno izleti. Neko je lupao na vrata, pomalo histerično. Sve je odjednom postalo pomereno. Taj „neko“ je preskočio ogradu, znači, nije bila žena, pogotovo ne „postarija francuska dama“.

„Otvori, znam da si tu!“ Prepoznala sam glas, naš asistent, vlasnik amuleta obešenog uz parole kuće.

„Ne ljuti se, idi začas u drugu prostoriju. Ja ću sve srediti!“

Spremno sam se digla i otišla u sobicu okrenutu drugoj strani dvorišta; prozor je bio prekriven puzavicama što je prostoriju činilo tamnom. Postelja uz zid i mnogo knjiga. Iza lepog kineskog paravana sa intarzijama u sedefu - ženske papučice s ružičastim perjem i jedan penjoar sa islikanim leptirovima. Prisustvo žene u ovom tajnom gnezdu, začudo, više me nije šokiralo. Polako se sve povezivalo.

Čekala sam savršeno hladnokrvno i pomalo radoznalo.

Čula sam kako otključava ulazna vrata, a potom, ledeni glas, kao udarci sekire:

„Šta hoćeš? Kakva je to drskost da me uznemiravaš nepozvan i nenajavljen? Radim i želim da budem sam!“

Čuo se poznat glas u kome su se mešali revolt i jecaji. Nisam razaznavala reči, ali bili su to prekori, ponižavajuće cmizdrenje.

„Hoćeš li da te pustim da vidiš da nema nikoga, da ispregleđaš čitavu kuću... Ali, znaj, nikad više nećeš ući u nju! Prezirem sumnjala i nametljivce: Zar si se u to pretvorio, ptiću?!”

Zvao ga je „ptić”, kao što je mene nazivao „vrapčić”... Gospodinu profesoru ornitologija je bila slabost. Nasmejala sam se, šutnula nogom papučicu koja se otkotrljala i zveknula udarivši o bakarnu vazuu.

Čula sam kako se vrata zatvaraju, ključ se ponova zavrnulo. Tišina. Sad treba da sačuvam dostojanstvo. Sedela sam nepomična sa spuštenim zastorima pred razbijenom iluzijom mog bedno okončanog sna. Za dlaku sam izbegla najgore što se moglo dogoditi. Mefisto nije zaslužio da dobije moje devičanstvo. Neka ono ostane za nekog manje volšebnog.

„Dođi!” zvao me je, njegovo lice prekrivala je maska. Znao je da je pročitao, kao što smo oboje znali da malo-predašnji gost neće brzo otići; skrivaće se u blizini, ne bi li otkrio prisustvo nekoga u koga je sumnjao da je tu. U mene sigurno nije sumnjao, nije bilo dovoljno podataka za to, a i ja sam bila ličnost koja mu nimalo nije odgovarala kao krivac za njegovo, po ko zna koji put, ranjeno srce. Bojao se muškarca, osećala sam to, žene mu nisu predstavljale posebnu opasnost. Kako mi je sve postalo jasno!

Kao da se ništa nije dogodilo. To je bio on, ali to sam bila i ja. Pili smo čaj i vodili intelektualne razgovore. Pomalo smo bili cinični jedno i drugo, prevazilazili smo sebe. Naše ponašanje se kretalo u krugu između izveštačenog i rezigniranog. Zanimala sam se za slike izvešane po zidovima. Moje škrte utiske, on je komentarisao:

Lepota je izraz, snaga, koja duboko u nama formira utisak... Uopšteno, čudo umetnosti ne leži u ispoljavanju već u poimanju ideje.

Bolelo me je saznanje da ću, uprkos svoj njegovoj izuzetnoj inteligenciji, morati da ga se lišim. Bio je previše opasan, kao ogroman valjak.

„Život nije stvoren za sreću nego za napore“, citirala sam s malim zlobnim osmehom. Mislila sam kako će biti naporno odreći ga se.

To je Hegel, zar ne? - gledao me je tužno, zelenoplavim očima kojima je trenutno osećanje davalo lepotu i sadržaj, ono o čemu je maločas govorio: „izraz, snaga, poimanje ideje...“

Na rubu kauča, nekoj vrsti ormarića, nalazila se bela mermerna ploča na kojoj je crvenim flomasterom bilo ispisano: ISTORIJA DOKAZUJE DA ISTORIJA MOŽE DA DOKAŽE SVE! Cinični Volter, ko bi mogao da bude bliži domaćinovim idejama? Držala sam tu pločicu neko vreme u ruci, a onda sam je lagano spustila na njeno mesto,

Dobro - rekoh - vreme je da krenem!

Nije me pitao kada ćemo se opet videti. Bio je previše inteligentan. Osećala sam, i to mi je bilo drago, da će patiti više nego ja. Imala sam dar da prelazim preko neprijatnosti koje nisam lično izazvala.

Spuštajući se prema autobusu, sa zgranutošću sam primetila da mi prilazi asistent iz mog seminara. Bio je bled, unezveren, uplašila sam se.

Nije ništa pitao, konstatovao je:

„To ste bili vi, mislio sam da je Francuskinja...” Podsmehnuo se: „Kupila je tu kuću za njihove sastanke”. Nije mislio na Francuskinju, sigurno ne, mislio je na nekog mladića.

„Da, pa šta ako sam bila ja? Gospodin je dovoljno džentlmen da ne dopusti da budem kompromitovana. Došla sam bez primisli na ono na šta ciljate, povredili ste nas oboje, mene posebno. Gospodin Vidić me kao objekat želje uopšte ne zanima. Uostalom, znam njegove sklonosti, videla sam tamo i vaš amulet. Nije trebalo da tako neopretno otkrivete vaše odnose!”

Stara je istina da je napad najbolja odbrana.

Žalost zbog mog reagovanja prevladala je radost što nije bio izneveren. Vратиće se kao pas i tražiće da ga još tu-ku. Jadnik!

Što se Francuskinje tiče, znači, i to je bila istina. „Gde ima vatre ima i dima!” Moje radoznale, brbljive kolegini-ce sve su uhvatile svojim mrežama: prisustvo francuske dame u životu profesora Vidića i „ludu zaljubljenost” našeg

asistenta. Samo ja sam umakla, ako su nešto i posumnjale, ubrzo će se uveriti da su se prevarile. Nasmejala sam se u sebi: kad bi samo znale!

Navikavala sam sebe od najranijih godina da, oni koji mene neće - ja ih neću triput više! Što se ljubavi tiče, smatrala sam, da ona mora biti sazvučje bića i njegove iskrenosti, savršene istine. To je jedno od najjačih osećanja, suprotno destrukciji, tu su prevare nedopustive. Profesor Aleksandar-Saša Vidić za mene više ne sme da postoji! Dobar stručnjak, sjajan improvizator, besprekoran intelektualac koliko i igrač na žici života, hrabar na području gde se najviše dobija ali i gubi, na planu ljudskog srca nezmenljivog kroz milijarde godina. Taj Kazanova opakih očiju i senzualnih usana, osudio je sebe na život u večitom čistiištu, nikad ni u raju ni u paklu, u stalnoj strepnji od jednog i od drugog. Bila sam za njega gubitak, osetila sam to pri prvom potonjem susretu, ozbiljan gubitak; trebalo je da budem odmor, a verovatno još jedan pokušaj za povratak u normalu. On je meni poklonio vredno iskustvo: opaki ukus zavodljivosti, šarmantna igra rečima, satirski zov čulnih iskušenja - neće me ubuduće namamiti!

Srećom, te jeseni sam diplomirala i napustila poprište mog mogućeg poraza.

U toj mojoj škrtoj emotivnoj biografiji sad ostaje još samo moj muž.

Od prvog trenutka poznanstva bio je za mene široka streha koja nudi spokoj i sigurnost. Sve je na njemu i u njemu bilo red i staloženost. Sreli smo se na ručku kod porodičnih prijatelja čiji je bio rodak. Podizao je bratanca čiji su roditelji, u kratkom razmaku umrli, majka od leukemije, a otac od tuge za njom.

Posle obeda, dok smo u bašti pili kafu, neko je poveo razgovor o haosu u svetu i u ljudima, nalazeći uzroke u izgubljenoj orijentaciji, u neuhvatljivim, ali izvesnim vasi-
onskim zbivanjima i zračenjima. Profesor Antić je slušao izlaganja s osmehom i na kraju, tihim, uravnoteženim glasom, rekao:

„Vi ne možete zamisliti kako u česticama svemira postoji solidarnost, mene i kretanja zbivaju se u okvirima utvrđenih zakona, na oduvek postojećim osnovama, ne odstupajući mnogo od njih; nered u prirodi je borba za red, uklanjanje manje vrednog za vrednije. Sve je stalno razlaganje iz kojeg niču klice budućih plodova, više ili manje ograničenog trajanja. Koliko je čovek prolazan gledano iz ugla ličnog, toliko je večan kada se njegova „sudbina“ svede na ono što u suštini jeste: čestica, atom, deo celine - kada se doživi objektivno, naučno i filozofski. Haos je, znači, u nama, nije oko nas! To sam želeo da kažem.“

Privukli smo se uzajamno, najpre smo bili prijatelji koji su uživali u izmeni misli, a potom smo postali supružni-

ci. Od prvog do poslednjeg dana nije se promenio. Bio je prefinjen, uzdržan, veoma nežan. Učvrstio je moje samopouzdanje, usmerio me putem koji smo oboje smatrali za inene jedino mogućim: ljudska misao u službi najplemenitijih namera, svet knjiga i ljudi njima opsednutih. Boriti se za sklad u nama, protivu svega što vuče unazad i sputava. Govorio je: „Snaga volje i metodičnost dovešće te do afirmacije, oplemeniće je i učiniti trajnom, ne kao sujetu, već kao svest o ispravnom postupanju i dosegnutom cilju. Poseduješ intelektualne i moralne kvalitete, slobodno pusti misao da se propinje, ne brani joj slobodu, ali ne dozvoli da iziđe iz okvira razumnog, posmatraj druge, ali u prvom redu sebe, ne zaboravljajući pritom: DA SU SVI LJUDI KOJE SREĆEŠ - U SUŠTINI TI!" Uverio me je, da samo jaki mogu da žive sami, slabići ne mogu bez gomile. „Srodi se s tom mišlju, uveren sam, da ćeš dugo biti sama". Aludirao je na svoj prerani odlazak.

Od prvog dana našeg braka do njegovog poslednjeg dana, naša ljubav - nije bila hranjena žudnjom tela, već uzajamnim poštovanjem i divljenjem. Iz tih osećanja bujala je nežnost puna topline, stalne potrebe za darovanjem. Ja sam želela da njemu bude ipeo, a on je želeo da meni bude još lepše. Tako samo živeli takmičeći se u pažnjama, izbegavajući sve mogućnosti za nesporazume, za koje su, kao i u svačijim životima, postojali razlozi. Nismo uvek sto procentno mislili isto, nismo podjednako vrednovali ljude i njihova dela, ja sam često bivala pristrasna, privučena ne-

kim gestom, rečju, ili sličnošću sa davnim i dragim utiskom o nekom biću, doživljaju... Svoje roditeljske instinkte izivljavali smo u mladom Antiću, koji je živeo pored nas i čiji su nas uspesi ispunjavali ponosom i radošću. Jedino veliko iznenađenje nam je priredio, kada se posle odbranjenog doktorata na pravnom fakultetu, opredelio za službu u diplomatiji. Počeo je u Japanu, potom je prešao u Južnu Ameriku, a sada se nalazio kao otpravnik poslova u Kanadi.

Svoju „nevinost“ spašenu u poslednjem trenutku, poklonila sam mužu kao prava starinska devojka i njega je to veoma zbunilo, nije znao kako da se postavi u odnosu na taj „dar“! Misiim da je bio iznad svih tih stvari, da je čuini život reka kojom nije brodio i čiji nepredvidijivi sliv nije golicao njegovu maštu. Jednostavno, nikad nije razmišljao o činu ljubavi na način većine ljudi, vodio je ljubav kao što se kupao i hranio, čisto i prirodno.

Senzacije u našem braku bili su izuzetni umetnički doživljaji i naša putovanja. Zbog tih putovanja kupili smo automobil, želeći da ne zavisimo od reda vožnje i ucrtanih pravaca. Kada smo god mogli, naročito za vreme ferija i velikih praznika, posećivali smo mesta poznata zbog prirodnih lepota ili kulturnih znamenitosti. Imali smo gradove koje smo voleli i male usputne gostionice u kojima su nas dočekivali kao najrođenije. Ponekad bismo prespavali u nekom manastiru usred gudura i šuma, i posle jutarnje službe, ispunjeni mirisom tamjana i blaženstvom, uz melo-

dični zvuk zvona - nastavljaii smo put daije, opijeni mi-
stičnom snagom prirode oko nas, njenim tajanstvenim zna-
ciina, veličanstvenom setom kojom zrače tihe stoletne šu-
mc, reke što se gube u plavim daljinama, nebo koje u smi-
raj dana šalje utehu obećanja da će sutra ponovo biti oba-
sjano suncem.

Jednom je moj muž rekao:

„Ti trošiš ogromnu energiju na tvoj rad, ne staješ, čak
i kada misliš da se odmaraš - ti nešto radiš. U tebi je za-
strašujuća snaga, jedino tako mogu da protumačim prisu-
stvo melanholije.”

Pogledala sam ga zapanjena:

„Melanholije? Zar sam ja melanholična? Kako se to
pokazuje, kako si to primetio?”

„Kako se opaža miris kod cveta, njegove boje... To
prosto jeste. Mislim da je tvoja melanholija umor od nata-
loženih, neistrošenih osećanja. Deo neke nedosegnutosti,
vrsta neutoljene gladi”.

Zašto mi je to rekao, bilo je to skoro na kraju našeg
zajedničkog života, koju godinu pre no što će zauvek oti-
ći? Da ii je to bila neka vrsta samokritike ovog izuzetno
pametnog, koliko i časnog čoveka?! Vraćala sam se na tu
misao, sve više je prihvatajući kao tačnu.

Gle čuda, ja koja nikad nisam osećala tu melanholiju,
tačnije, nisam je bila svesna, večeras sam preplavljena njo-
me. Kao tamnoplava sviia obmotala me je čitavu. Sve je

previše tiho, jedino ruže mirišu punim intenzitetom i sat pobunjenički kuca.

Vid Gordić otišao je iz ove kuće samo pre koji čas, a ja sam za to vreme, sedeći u fotelji toploj od njegovog prisustva, prošetala bez žurbe, čak zastajkujući povremeno, kroz čitav moj dosadašnji emotivni život. Sa tog imaginarnog vidikovca, zagledana u polutamne uglove sobe, odjednom su zasjale i kao munje me ošinule dve rečenice. Ona mladog Gordića: da sam život posmatrala sa pločnika, i ona moga muža, o melanholiji kao posledici neutoljene gladi! Te dve misli, dva zaključka, stopila su se sada u jednu jedinu snažnu, melodiju, dvotemsku sonatu, pretvorili se u duboko skriveni lajtmotiv moga bića za koje sam verovala, da je s pobedničkim maršom prošio kroz životne bure.

U tom trenutku zazvonio je telefon. Snažno, kao poziv na uzbunu.

- Da li ste možda legli, jesam li vas probudio iz blaženog sna?

Moj večerašnji posetilac, njegov kadifeno mek glas, nalik na malopredašnju melanholiju koja se na njegov zvuk rasplinula kao pod dodirrom čarobnog štapića.

Nisam legla i nisam „blaženo spavala“: sedela sam u foteiji sa koje ste se vi digli i razmišljala.

Znam da je nedopustivo da vas pitam, ali ne mogu tome da odolim: o čemu ste razmišljali?

O prohujalom vremenu, o meni u tom vremenu, naročito sam mnogo razmišljanja o mom mužu.

Bila je to neka vrsta moje odbrane-napada na mladu samouverenost.

Mnogo vam nedostaje... vaš muž?

Iskreno rečeno - da. Kraj njega nikad nisam imala prazne večeri, one trenutke kada je zavesa nad mojim obavezama puštena.

Ne biste morali da ih imate ni sad.

Nije rekao ništa više, ostavio je da kraj njegove rečenice i njegova misao zru u meni.

Nismo se dogovorili kada da počnem sa sređivanjem vaših knjiga?

Vi ste to zaista odlučili, nije baš lak ni prijatan posao?

Za mene je izuzetno prijatan, samim tim i lak.

Iza njegovih reči uvek je bilo još nekoliko slojeva reči i misli. Možda zbog toga, izrekoh ne razmišljajući:

Ima u vama nešto što me stavlja na odstojanje. Posedujete zrelost nesrazmernu vašim godinama, uz šarm jednog čoveka koji me je duboko razočarao posle perioda gotovo magnetske privlačnosti.

Sve to sam izrekla nehotice, nisam mogla da izbegnem.

Oh!

Tajac. Potom: - Kakav je to bio čovek, otprilike?

Veliki intelektualac, profesor, erotoman, homoseksualac, i lažov kakav se samo može zamisliti! Ja sam bila čedna studentkinja, ali nisam nasela, sva sreća!

To se vama ne bi moglo nikad dogoditi! - izrekao je s dozom neprijateljstva. - To što ste izručili tako naglavce, užasno je, Gospode Bože, zašto ste to rekli menil - gotovo je zavapio.

Kajala sam se. Moja osveta na nevinom. Moja davna zabluda traži opravdanja bez opravdanja za ovakav čin. Ali, quid facet – facet!

Onda se glas s druge strane javio sasvim tiho:

To što ste rekli, je li, nije bilo upućeno meni, već toj davnoj uspomeni; ona je takođe bila deo vaših razmišljanja večeras? Vaš muž na jednoj strani, a taj kontroverzni gospodin na drugoj? Suprotnosti. Ja sam prosto uleteo u makaze, zar ne?

Još jednom me je oborio s nogu.

U pravu ste, Vido, oprostite mi. To je išlo na adresu jednog viteza zalutalog u šumi mog devičanstva. Izgleda da mu ipak nisam oprostila, kako sam mislila, još uvek sam u vlasti te davne uspomene. Pokrala me je, pomerila iz ležišta.

To što kažete je zanimljivo, objašnjava mnogo stvari. Pitanje je samo kakvim asocijacijama sam se ja umešao u te uspomene, ali, ostavimo to zasad.

Glas mu je zvučao vedro. Bio je zaista „stariji“ od mene. Kako to?

Došao bih sutra oko tri, da li može?

Ana će vas sačekati, ovde je do večeri. Ukoliko ostanete posle nje, ja ću vas „osloboditi“ iz zatvora, samo ona i ja imamo ključeve od stana.

Ostaću duže, sigurno. A sad, smem li da vas zamolim za malo strpljenja, nešto sam vam pripremio...

Kroz nekoliko trenutaka zabrujala je muzika, neobična, gusta, neodređena po instrumentu i karakteru melodije. Traka, kasete, šta?

Slušala sam... Polako sam počela da razaznajem. U prvi mah mi se učinila harfa, onda sam shvatila da je u pitanju gitara; mesečina i ptice, cvetovi koji se otvaraju i zatvaraju istovremeno... Muzika koja plače, moli, zapoveda, otvarajući široke sopstvene puteve obasjane nestvarnom svetlošću sna...

Kroz zamiruće zvuke provukao se glas:

Da li vam se bar malo dopalo?

Šta je to, recite? Ko je svirao i šta je to bilo?

Svirao sam ja na gitari čiju ću vam istoriju ispričati. Muzika je kineska, zove se: „Proleće nad rekom u noći punog meseca“. Malo sam je prilagodio svom ukusu, ali je u suštini ostala izvorna. Tu muziku sam namenio vama, vi ste je nadahnuli.

Dopada mi se veoma, uzbudljiva je, hvala vam...

Čula sam kako diše u slušalicu, onda je s oklevanjem rekao:

- Spavajte lepo... Laka vam noć!...

Akord gitare. Čekao je da spustim slušalicu.

Nasmejah se glasno.

Osećala sam se u tom trenutku poletno.

To je bezumno. Čega se ja to igram?!

Dugo sam se tuširala, na kraju s mnogo, mnogo hladne vode. Sela sam za pisači sto i počela da spremam zadatke za sutrašnji dan. Najpre, redakcijski sastanak, referisanja, pregled predloga novih izdanja, problem plata koje zaostaju za standardom i tako dalje...

Bilo je tačno dva časa kada sam utrnula lampu i pošla na spavanje. Kroz razmaknutu zavesu videlo se nebo i mesec, polovina srebrnog kruga preko koga su bludeli prozračni pramenovi magle.

Zaspala sam s kapima suza na trepavicama. Bila sam do vrha puna čudnog osećanja kome nisam mogla da odredim ime: radost i tuga izmešano, sa pojačanom dozom tuge. Nikad nisam imala muzičke snove. Jesam najrazličitije, od košmara do treperavih vizija sačinjenih od slika iz lektire, uspomena, maštanja, ko zna čega sve. Ova noć je bila sva u brujanju muzike.

Ta muzika se plela oko mene kao lijane, ispod neba koje je odzvanjalo kao orgulje u svečana jutra. Koliko du-

go sam sanjala tu muziku, ne znam, mora veoma dugo, jer sam na kraju osetila, kako se zvuci slažu po meni kao neki beli oblaci, obavijaju me i omamljuju. Osećala sam se malaksalo, veoma umorna. Da li je to san ili neka čudna, lepa, olakšavajuća smrt?

Drugi deo

Nisu bogatstvo ispunjene želje, već one koje nismo ispunili i kojima hranimo maštu, taj neograničeni i neotuđivi posed u kome, jedna uz drugu, cvetaju nada i patnja.

Vratila sam se kući kasno, bilo je prošlo osam časova. Mog mladog prijatelja zatekla sam u biblioteci, čitao je. Uz police. Po tepihu, uredno složene gomile knjiga i na njima cedulje s oznakama. Nekoliko sati bilo je potrebno da se sve ovo uradi. Otišla sam da operem ruke i usput svratila u kuhinju da popijem čašu vode. Tamo me je sačekalo iznenađenje: kuhinjski sto prekriven belim čaršavom, a na njemu - tanjirić s maslinkama, izrezani sir i šunka, salata od paradajza i velika činija zelene salate ukrašena fino isečenim kuvanim jajima. Neočekivano.

Vid je stajao u okviru vrata smešeci se nesigurno.

- Znao sam da ćete doći umorni, Ana mi je pomogla: skuvala jaja, postavila sto. Moj učinak je neznatan. Želeo sam da budete dočekani kako zaslužujete. Uveren sam da je dan bio naporan...

Govorio je brzo, sve više zbunjen, osetio je da u sebi negodujem. Nisam želela takvu intimnost. Najzad, previše intimnosti ubija intimnost. Pristalica sam odstojanja, rezervisanosti koje su mostovi za uzmicanje ako bude nužno.

Ovaj mladi čovek je tek koji dan ranije ušao u moju kuću. Kako on to zamišlja naš odnos?

Odakle zelena salata? - pitala sam strogo. - Ne sećam se da je u frižideru bilo šunke.

Promenio je boju, činio se smrtno uplašen.

Ja sam skočio do prodavnice na uglu... Vidim da vam nije pravo. Ali, grešite. Ja neću zloupotrebiti vaše poverenje, nisam nametljiv, nemojte misliti. Toliko sam želio da vas obradujem, da vidim osmeh na vašem licu, ne tu zastrašujuću grimasu negodovanja.

Počela sam da se smejem. Gospode Bože!

Ja sam navikao da to radim - govorio je uverljivo, preklinjući. - U Mostaru, otac je često odsustvovao, putovao do aerodroma u Sarajevo, Dubrovnik, Beograd... Majka je imala časove do kasno uveče i vraćala se kući smlaćena. Ja bih pre njenog dolaska aranžirao sto, spremio večeru, napisao joj neku šaljivu ceduljicu i stavio uz tanjir, i ona je bivala srećna.

Pobedio me je. Bila sam uspomena na majku iz minulih dana. Osetila sam kako me preplavljuje kajanje i, istovremeno, nežnost. Baš sam grešna. Moje potisnute misli, moja iznenada probuđena fantazija, usmerila je sve pogrešnim putem. Ja sam krivac. Sem toga, zar mu neko veče nisam pričala o 'praznom domu' kada se na moje dnevne poslove spusti zavesa!"

Sve je u redu, dobro ste učinili, bilo mi je žao što ste se trudili. Idite napravite naš „Brenvajd samer", a ja ću

ovo još malo da oplemenim. U vratima hladnjaka imate još jedan „milion“.

Dodala sam kutiju iranskog kavijara, dobivenog na dar; to će biti znak moje zahvalnosti, istovremeno izvinjenje za reakciju u prvom trenutku.

Večera je bila hladna, znači - mogla je da sačeka. Sedeli smo u salonu i pijuckali naš koktel. Vido je imao na sebi snežnobelu majicu koja je ocrtavala snažna ramena i tanak struk. Kosa mu je bila malo razbarušena, oči natopljene suncem. Zračio je, srećan što sam shvatila njegove dobre namere i što je uspostavljen sklad. Pitala sam: - Vi ste sigurno mnogo usamljeni?

Ko nije. Prilično sam probirljiv u izboru društva, a postoje i druge prepreke.

Dopustite da kažem, vaša samoća, i pored roditelja, koji su vam svaki na svoj način privrženi, u stvari je nostalgija za otetom punoćom života tamo u Mostaru, gde ste s mnogo niti bili vezani za stvarnost. Osećali ste se svoji, jaki. Sada je to pokidano i vi lebdite u prostoru koji vam je stran, nesvesno tragate za nekim osloncem, sadržajem, koji bi vas vratiii u stanje sigurnosti. Sad ste se „uhvatili“ - ne ljutite se - za mene i ovaj dom, gde ste, u svakom slučaju, dobrodošli... Ali, vama je neophodan stožer u vama, čvrste unutrašnje karike koje će vas povezati. Vredni ste, daroviti, uspešan rad će vas privezati za tle, uronićete u stvarnost, smelo zaplivati... Spomenuli ste neke prepreke, na šta ste mislili?

Vaše tumačenje mog osećanja samoće, oprostite, pogrešno je. Nostalgiju za Mostarom ostavimo po strani, to je na neki način i inspiracija. Čovek se rađa sam i umire sam, ali mu je teško da živi sam. To pitanje okruženja... Pokušajte da zamislite društvo mojih vršnjaka: grive indijanskih poglavica, Budine punđe, perčini, istinska, ali i lažna blaziranost, cinizam... Ne uklapam se ni među one druge, ogorčene životnim problemima i roditeljskom stegom, razdražene njihovim nadama i beskonačnim platonskim vezama. Momci i devojke mojih godina nisu svet kome pripadam. Ja nemam šta sa njima da pričam, zamorno je prilagođavati se duže vreme, a meni se to stalno dešava. Na uklapam se u krdo. Kao što vidite, imam sve uslove da u životu ne uspem.

Zaćutao je, lice mu je zadržtalo.

Gledala sam ga nastojeći da prodrem u njegove misli.

To osećanje samoće - nastavio je - potiče od manjka pravog partnera. Moje, možda, nametljivo prisustvo u vašem domu jeste pokušaj da prevaziđem tu samoću i pretvorim je u blaženu punoću. Iluzija, zar ne?

Morala sam da se nasmejem:

Niče je rekao da mi žene imamo iluzije, a vi muškarci ideale, ali on se vara, verovatno je to bilo neko lično iskustvo koje ne bi trebalo uopštavati. Muškarci i žene podjednako imaju ideale i iluzije i sa istom mukom se odriču i jednih i drugih. Ima nešto drugo: mi gajimo instinktivno nepoverenje u same sebe, stalno smo u stanju isku-

šenja i to nas čini malodušnim. Vi ste izuzetno pametni, čak mudri, ali vam nedostaje životno iskustvo, uzrok vaših nezadovoljstava je glad vaše mladosti. Setićete se mojih reči, jednom.

Nije ništa rekao, nalio je još malo pića u naše dve čaše.

Nemojte, dragi, da postanete alkoholičar - našalila sam se.

Bar jedan greh zahvaljujući vama.

Ona muzika, sinoć preko telefona - prečula sam aluziju - bila je nešto posebno. Nisam znala da svirate gitaru i da je svirate tako dobro.

Ta gitara na kojoj sam svirao je priča za sebe. Zelite li da je čujete?

Klimnula sam glavom potvrdno.

U Mostaru sam od najranijih godina imao druga, zvali smo ga Boki. Rodio se s muzikom u prstima, ušima, glasu, u čitavom biću. Sa četrnaest godina bio je virtouz na gitari. Bili su imućni; otac, poznati zanatlija, kupio je sinu u Italiji najsavršeniju gitaru. Kasnije, kada je počeo da dobija nagrade kao izvođač i kompozitor, nabavio je gitaru slavnog majstora iz Sevilje, onu prvu je poklonio meni, uzgred me je učio da sviram. Na toj gitari iz Sevilje sinoć sam vam svirao, jer i ona je sad moja...

Začutao je, oči su mu potamnele, glas se promenio:

Boki je poginuo nedaleko od onog slavnog mosta što se kao luk izvija nad Neretvom. Obožavao je taj most, bio je njegov amblem; bezbroj fotografija, s gitarom preko gru-

di, prikazuju ga na tom mostu ili s njim na vidiku... „Srušiće most“, rekao mi je. „Neće, ne mogu srušiti nešto tako znamenito, ne mogu zbrisati s lica zemlje simbol ovog grada!“ „Mogu“, rekao je, „oni sve mogu!“

Bože, žalosti! Ništa nije bilo tako tužno, tako veličanstveno tužno kao Bokijeva sahrana. Njegova devojka, Lucija, bila je odevena u belo, kao nevesta, a majka - još mlada i do juče puna života - preko noći se pretvorila u ruševinu. Majka i Lucija umirale su zajedno, topile se, nestajale. Živele su nerazdvojne od tog dana. Bilo je to strašno vreme, nemoguće ga je tačno opisati...

Otpio je gutljaj i zagledan u njemu vidljive slike, nastavio:

- Moja porodica je odlučila da napustimo grad. Otac je imao rođake u Srbiji i oni su želeli da nam pomognu.

Nikad neću zaboraviti dan kada sam napuštao Mostar... Izdvojen iz pejzaža, taj dan je bio nestvarno lep, nalazio sam nešto okrutno u zasenjujućem plavetnilu neba koje je natkrililo varoš nalik na gomile smeđih, polupanih glinenih sudova... Nakostrešene sulude mačke, pregladneli psi, poneka olinjala kokoška koja čeprka po džinovskom bunjištu bivšeg prelepog grada... Sve oko mene bilo je u ranama i ožiljcima i ja sam to osećao kao fizički bol. Vozio sam se u pretrpanom kamionu ošamućen i potresen. Oko mene eksplozija šarenog i zelenog, svet je ravnodušno trajao oguglao na pojedinačne kataklizme. Nagrizajućeg osećanja bezdušnosti oslobodio sam se tek sa dolaskom u vaš dom.

Atmosfera koja ovde vlada prelila se preko mene kao umirujućí blagotvorni talas... Počeo sam da se kravim, čak i da se nadam, što znači - da živim. Osećanje lišenosti nečeg izuzetno važnog polako je počelo da se gubi, strah da je unapred sve potrošeno - razvejavao se... Postoje mesta koja nam bez naših krivica sve oduzimaju, i ona koja nam bez naših zasluga mnogo daruju. Doživeo sam jedno i drugo. Utonuo u udobnost bespomoćnosti skoro sam se bio predao. Sada znam da je to stanje bilo posledica malodušnosti, nepoverenja, zamora.

Preopširan sam, težak sam vam, zar ne? - upitao je tiho s izrazom biage panike na licu.

Odrekla sam glavom pobeđena snagom utisaka njegovih reči. Znaia sam da se na ovaj način rasterećuje. Bii je to nenapisana knjiga jakog životnog naboja.

Pre odlaska iz Mostara otišao sam kod Bokijeve majke da se oprostim. Izgledaia je kao velika lepa ugašena buktinja. „Gde je Lucija?“, pitao sam. „Naterala sam je da ode, dosta mi je jedan grob. Vratila se na Lopud, svojima, toliko je mlada, ozdraviće...”

Onda se digla i sa zida skinula gitaru:

„Ovo ponesi kao uspomenu na druga... Prodati je nikada ne bih mogla, a zar da je se neko nedostojan domogne? Sviraj na njoj i sećaj se tvog Bokija...”

Tako sam poneo gitaru u izbeglištvo kao jedini moj posed, uz svedočanstva iz škole i nekoliko dragih knjiga. Na njoj sviram samo balade i melodije u kojima nema

smeha ni radosti. Ne bih mogao... Jako volim taj instrument... Drugujući sa njim, otkrio sam da imam dar za muziku, kao što sam otkrio stazu kojom mogu umaći od stvarnosti ako mi zapreti.

Priča je potresna, znači, nemate samo dar za pisanje, već i za muziku. Zaboraviia sam, postoji i kulinarski dar. Pravo ste bogatstvo, budućnost vam se smeši, mladiću.

Zadirkujte me slobodno, vi to smete. Ja imam još jedan dar koji ne donosi sreću, sem u sasvim izuzetnim prilikama.

A to je?

Možemo li o tome posle večere. Hteo bih da se malo potkrepite. Jeste li danas nešto uopšte jeli?

Nekoliko kafa i jednu jabuku. Prijaće mi večera.

Kada smo ušli u kuhinju, rekla sam:

Molim vas, lepo se smestite i dopustite da ja sada služim vas.

Jedan deo prostorije bio je malena švedska trpezarija u kojoj se obedovalo u običnim prilikama. Prozor je bio širom otvoren i mlak vazduh natopljen mirisom lipa nadirao je snagom uzburkanih talasa.

Stavila sam u toster nekoliko kriški hleba, a u mladićev tanjir - hrpicu kavijara i nekoliko režnjeva putera.

Vino je ohladeno, a tu je i otvarač, poslužite nas, molim.

Znate li šta nedostaje?

Mali nestašni osmeh ocrtao se oko njegovih usana: - Upaljene sveće i muzika. Ali, to je za drukčiji tip večere. Gledali smo se neko vreme. Muškarac i žena.

Da - rekoh - bio bi to sasvim drukčiji tip večere!

Šta u ovom trenutku rade vaši roditelji?
Moji odbrambeni mehanizmi.

Majka je završila dnevne poslove i sigurno čita, otac je u šah-klubu ili gleda televiziju.

Da ste vi sa njima, šta biste radili?

Ja ne bih nikako mogao biti sa njima. Imamo samo jednu sobu i kuhinju, mi smo izbeglice, taj mali stan plaćamo markama. Ja spavam na ležaju u nekoj vrsti devojčke sobe-ostave, ubacili smo tamo oتمان i policu s knjigama. Prozor je iznad moje glave i vidi se delić neba.

Pokušala sam da zamislim sve to.

U Mostaru smo posedovali sopstvenu kuću sa pet velikih soba i divnom baštom iznad Neretve. Nestvarno, kao Semiramidini vrtovi... Mi smo ljudi „pometeni ratom“ moramo biti srećni što smo živi i što oko nas ne eksplodiraju granate.

Šta je u njegovom glasu: gorčina, rezignacija, mudrost?...

Odjednom više nisam gladna, osećam prazninu u srcu.

Molim vas, jedite. Zašto ste prestali da jedete?

Nisam više gladna - rekoh iskreno.

Onda ni ja neću jesti, a do maločas smo oboje bili gladni... Naš razgovor vas je presekao. Kako da uživam u svemu ovome ako zadovoljstvo ne delim s vama?

Vi umete da me ukrotite, evo, ješću.

Na kraju, večerali smo baš kako valja, čak se i smejalili njegovim uspomenama iz školskih dana.

Sada sve to ostavite, Ana će ujutru pospremiti.

Sedeli smo na već uobičajenim mestima. Nisam mogla, a da ne pitam;

Šta misle vaši, gde ste?

Majka zna da sam kod vas i da sređujem knjige, a oca nije briga. Svejedno mu je gde sam. Možda misli da spavam u mom sobičku, ili, da „gluvarim“, kako on naziva moje noćne šetnje gradom.

Kako ste mogli sinoć da mi priredite onaj koncert, kada su uslovi vašeg života tako skučeni?

Na spratu iznad nas živi muzičar koji u simfonijskom orkestru svira violončelo. Sinoć je imao koncert i ostavio mi je ključ od stana da tamo vežbam gitaru. Želi da mi pomogne, kaže da sam „bogomdani talenat“, možda će moći da mi organizuje koncert. Zvao sam vas od njega. Niste se naljutili, bilo je prilično kasno?

Ne... Nisam... Bila sam iznenađena, rekoh već, neočekivani dar, uz onaj za pisanje, i večeras otkriven za kulinarsstvo.

- Rekao sam vam da posedujem još jedan i da ću vam o njemu govoriti posle večere.

Da, sećam se, kakav je to dar; novo iznenađenje?

Dar za ljubav, što može značiti - dar za patnju. Eto to!

Prignuo se i sa stolića dohvatio knjigu koju je držao u ruci kada sam ga zatekla po povratku sa posla.

Medu vašim knjigama otkrio sam ovaj roman po kome je napravljen prilično dobar film. U toku jednog časa „snimio sam ga“, tako nazivam moj način čitanja nekih knjiga. Znao sam od ranije o čemu se radi, i zanimao me je samo odnos miade devojke i kineskog ljubavnika. Ta knjiga je vrlo provokativna.

Okrenuo je korice prema meni:

Margerit Dira: LJUBAVNIK.

Kako mislite, provokativna?

Ne zbog sadržaja koji je, na neki način običan, ali i bizaran: egzotičan milje, nesvakidašnji susret, sve pomalo iščašeno... Ne zbog toga! Zbog nečeg mnogo bitnijeg. Od- uvek sam osećao, da postoje ljudi koji umeju da vole, da strasno vole, do gubljenja sebe, do onog „da umreš“, kako kaže mlada junakinja, do vrhunskog zanosa, i oni drugi... Ti „drugi“ nikad neće doživeti strast koja uznosi, i možda uništava, strast u onom dubokom duhovnom smislu, slatki otrov požude, pijanstvo njeno, sreću predavanja do kraja, do samozaborava, radost i bol koje ta sreća daruje.

Jeste li vi to doživeli?

Ne, nisam... Aii bih mogao, jer imam „dar za ljubav”. No, tragedija je u tome što mi treba par, neko ko isto tako ima dar koji posedujem ja. Inače je sve izgubljeno...

Bio je nošen, nešto u njemu nije dozvoljavalo da ga zaustavim. Morao je da to istrese iz sebe, inače bi ostalo u njemu kao opasna klica koja će bujati i pretvoriti se u nepredvidljiv plod. Osećala sam to i pustila ga da priča.

Vidite - govorio je - taj čovek, Kinez, koji je prevalio trideset godina, znači - nije bio zelen i naivan, pre susreta sa devojkom na skeli, živeo je dve godine u Parizu. Nezavisan, mladi bogati kineski kapitalista... Sretao je mnoge žene, mahom one, čija se ljubav plaća, jer Kinezi su puni obzira i nesigurni kada je u pitanju bela žena. (Znate ono, u dugim godinama stranačke vladavine Kinom, na ulazu u parkove, stajala je opomena: PSIMA I KINEZIMA ULAZ ZABRANJEN!) Taj čovek, u izvesnoj meri obrazovan, sa nasleđenom suptilnošću rase, zaljubio se u malu s muškim šešikom i cipelama od zlatnog lamea s visokim potpeticama. Ona je imala jedva petnaest godina, detinje mršava, ženski, u suštini - neatraktivna. Zaljubio se snažno, iskreno, čitavim bićem utonuo je u tu strast koja će uništiti njegov život. On je imao dar za ljubav, mala gospođica - nije! Za nju je to bila radoznalost, ljudi zabavni seks, gotovo životinjska pohota, i nešto novca za njenu poremećenu porodicu. To će potrajati, na čulnom planu - za oboje iskreno, na psihološkom, duševnom - za nju, bez posebnog značaja: neobična, pomalo opasna avantura koja

nju „pred publikom“ obeležava kao prostitutku. Čak ni to joj nije mnogo važno. Jedino je važan njen kontroverzan odnos prema porodici, ljubav prema „malom bratu“, bojesna i dirljiva, i otpor prema majci i starijem bratu, otpor koji se povremeno pretvara u mržnju.

Tek na brodu, kada zauvek napušta Kinu, usred Indijskog okeana, slušajući Sopenov valcer, koji svojevremeno nije uspela da savlada - shvata, da je ipak volela tog Azijata, koji se oprostio od nje, sedeći zanemero od bola, u crnoj limuzini u prikrajku pristaništa; shvata, da je istinski bila zaljubljena u čoveka s kojim se nemilosrdno poigravala... Gorko će zaplakati, i otići dalje u nove „ljubavi“, nekakav porodični život, skloniće se u svoje pisanje, koje je oduvek opседа, kao u čvrstu neosvojivu tvrđavu. Ona nije imala dar za ljubav, tu cnergiju trošila je na fantome svoje mašte. Među njima je bila svoja, čitava, može se reći - na neki način i srećna! A mladi Kinez iz sajgonskog predgrađa, iz kuće s terasama i krovovima od zelenog porcelana, proživće vek u konvencijama sveta kome pripada - isprašnjenog, slomljenog srca.

Sve ovo Vid je izgovorio kao jednu, jedinu rečenicu, gotovo bez daha, zagledan u neki neuhvatljiv vidik. Zastao je, duboko udahnuo vazduh, i okrenuvši se meni - završio:

- U ovoj knjizi našao sam prepoznatljive ličnosti: mene kao potencijalnog Kineza, sa svim njegovim opsesijama, i vas, najviše VAS! Vi ste ona sebična, nemilosrdna, u sebe i svoje vizije zaljubljena devojčica, koja će, jednoga dana, postati sjajan pisac i nesrećna žena: Margerit Dira!

Gledali smo se. Dva bića van prostora i vremena. Nismo imali godine koje su nam pripadale, samo i jedno i drugo, uverenost u ispravnost života koji živimo.

Dugo smo ćutali.

Onda je njegov glas pitao sasvim tiho; gotovo šapatom:

Recite, molim vas, šta mislite o ljubavi?

Kada već filozofiramo o ljubavi - pokušala sam da se šalim, spasavajući se od dramatičnosti trenutka - uz vaše definicije daću još neke: Vijetnamci kažu, da je u ljubavi jedanaest paran broj, a u Kuranu piše, da je duša zaljubljenog čoveka putnik u tuđem pristaništu. Sto se mene tiče, ja sam uz Napoleona koji veli: „U ljubavi je bekstvo jedina pobeda!“ Korzikanac je bio čovek koji je znao da pobeđuje.

Još više da gubi. To zaboravljate, kao i da je umro kao izgnanik na Svetoj Jeleni.

Mogu da vam dam skicu mog mišljenja - sada sam govorila ozbiljno - onako najsumarnije:

Ljubav uvek počinje željom, a najčešće, završava zasićenjem, vraćanjem čoveka u normalu, ili ako hoćete, u stanje spremnosti za nove žetve. Ako treba izabrati između žetve i zasićenja, ja bih se uvek izjasnila za želju jer je ona inspirativna, deluje kao nategnuti luk koji čoveka odbacuje napred. Zasićenje je, na neki način, razočaranje sobom, stanje gubitka, uglavnom patnja. Eto, to vam je ljubav!

Nije li to previše uprošćeno; šta je sa ljubavima koje traju; ima ih toliko u istoriji čovečanstva.

To su ljubavi pretvorene u prijateljstva, duboka, sa-
držajna prijateljstva, ali bez strasti, koja ih je možda začē-
la, ali se shodno svojoj prirodi, istrošila i preobrtila u ne-
što manje zanosno, u toplinu, nežnost, ali trajno. Za takve
ljubavi, te iz „istorije čovečanstva“, neophodna je izvesna
harmonija između partnera, ne sme ih razdvajati ništa što
je preterano: njihove godine, obrazovanje, pogledi na svet,
čak ni imovno stanje... Razmislite o tome, suprotnosti se
privlače ali ne traju, ono nemoguće je najprivlačnije!

Zvuči vrlo uverljivo, ali niste me ubedili. Ima nešto
u toj ljubavi što je vama, oprostite mi, ostalo nepoznato.
Meni je, nažalost, bilo dosad nepoznato, ali ja čvrstvo ve-
rujem da to nešto postoji. Sila koja privlači bića suprotnih
polova ista je kao ona koja privlači nebeska tela, magneti-
zam, elektricitet, za koje nismo ni zaslužni ni krivi, čak je
i svemoćna volja bespomoćna.

Ne, niste me ubedili, zaista...

Nasmejavao se gotovo nestašno: - Izlažemo se opasnosti.
Znate ono staro: Govoriti o ljubavi, znači, stvarati ljubav.
Ali, vi ne verujete u ljubav - konstatovao je odlučno.

Dragi Vido, vaša i moja LJUBAV imaju dva lika.
Kako bih mogla nipodaštavati, sumnjati u ono što održava
svet! Ljubav je moćna ideja, stožer oko koga se vrti celo-
kupan život. U meni je zastava ljubavi podignuta visoko;
čitavog života borila sam se za vrednosti najmanje podlo-
žne zubu vremena. To je značilo: osloboditi se vlasti tog
vremena, ograničenosti koje nameću godine, živeti u kate-

gorijama žeiija i ispunjenja najšire shvaćenih. Sa šezdeset i više godina mogu se doživeti ekstaze koje daruju umetnost, priroda, putovanja, uzmimo, a vi, od dvadeset nadalje, opsednuti ste nagonima, zarobijeni čuiima. To su ta dva prilaza, dva lika!

Sumnjičavo je zavrteo glavom:

Ja uživam u umetnosti do frenezije, osećam prirodu čitavim bićem, sanjam o putovanjima zemljinim šarom... Ali, ljubav na koju ja mislim je ona koju, bojim se, niste upoznali u svoj njenoj punoći i moći, ljubav u kojoj se sa drži sve: priroda, čitav svet, umetnost... Možda je ni ja kao takvu neću nikada upoznati, ali ona izesno postoji i neki srećnici je doživljavaju.

Završio je gotovo šapatom:

Ljubav je toliko mnogo stvari, od čežnje za harmonijom do straha zbog samoće.

Znate li, Vido, da ste vi fenomen. Vi ste prva ličnost koju sam srela tokom života, a koju ne znam gde da svrstam.

Mislite s koje strane crte što deli pozitivno od negativnog?« osmehnuo se s nešto gorčine.

||al Ne, nisam mislila na to, uopšte ne! Nema u vama ničeg negativnog, sigurna sam da nema. Ali, kao da u vama žive - sada mislim na filozofiju, na drevna vremena starih naroda, čak na okultnu nauku - neke ličnosti iz vaših bivših života. To su nagomilana, iskristalisana iskustva života u kome se tragalo kroz uznošenje i bolna plaćanja. Ne vo-

lim što tako mislim, aii otkuda to u meni? Odakle vama, mladiću takva rezonovanja, takve misii?... Onoga dana, kada je naša zajednička poznanica, moja dugogodišnja saradnica i prijateljica, zamoiia da vas primim i dam vam intervju, nisam mogla zamisliti sve što se zbilo.

Ništa se nije zbilo. Zar se nešto zbilo?

Gledala sam ga. Moj pogled je probio tanku opnu njegovog pretvaranja; zavesa koju je želeo da navuče preko lica, spala je. To je bio on, sav u otporu prema laži, svakoj vrsti pretvaranja.

Da, zbilo se nešto... Došao sam u vaš dom da uzmem jedan, pomalo ekskluzivan intervju, a ja sam, otkrio ženu o kakvoj sam sanjao. Sasvim slučajno naleteo sam na vas, (da ii je slučajno?). Sve je krenulo jednostavno, spontano, bez ikakvih prikrivenih namera. Trebalo je da ostvarim uspešan razgovor sa vama. U toku pretapanja naših misli, shvatio sam nagonski da ste negde u samom jezgru mog bića. Otišao sam iz vašeg doma sa klicom koja je naglo proklimala, počela da buja, rascvetava se... Bila je to neka vrsta divnog šoka, neočekivani zaokret u mojoj kratkoj, ali već burnoj biografiji. Vi nimalo niste krivi što ste me, da kažem, omađijali - posedujete energetski omotač pun zračenja - ja nisam kriv što sam podlegao magnetskoj snazi vaše iičnosti... Zašto tražite slabe tačke, krivicu, zašto se branite? Od koga, od čega? To je kao kada biste se bunili što grmi i seva, što opada lišće, što se vode pretvaraju u oblake ili u led. Verujte, isto je...

Nemojte, molim vas... „Žena o kakvoj sam sanjao“, fraza iz jeftinih romana i sladunjavih filmova. Sta znači to „žena o kakvoj sam sanjao“; previše ste mladi, a uz mladost idu preterivanja.

Bio je savršeno miran, utonuo u sebe, pratio je nit svojih misli:

Znate li šta to znači? Sresti nekoga ko vas savršeno razume; vi nešto pomislite, a on to izgovori; vi postavljate pitanja u sebi - a on glasno odgovara onako kako biste odgovorili vi! To znači, da neko diše i miriše prema vašim potrebama, da vas uznosi iznad unižavajućeg proseka, i da vas nadahnjuje, postajete sigurni, kako biste kraj tog bića mogli da ostvarite punu meru sebe, da se prevaziđete čak. Ali, ukoliko budete lišeni te jedinstvene prilike, tog bogom danog susreta, završićete kao mladi Kinez iz romana Margerit Dira, kao izgubljen, promašen čovek.

Zvuči patetično, ali i vrlo proizvodjino. Posedujete na-
boj mladosti i sve što sobom nosi, veliki višak energije. To sve objašnjava. Zelim da vam pomognem, da vas na neki način inspišem, ali u sklopu prihvatljivih odnosa i zdrave realnosti.

Šta to znači „zdrava realnost“? Nešto što se poklapa s običajnim pravom, s kodeksom predrasuda, nešto mimo zdravih zakona života?

Upravo i mislim na te zdrave zakone života, Vido. Razmislite, videćete... Razum uništava sve što je izvan njegovih okvira.

Nemojte, to su zastarele teze, osamnaesti francuski vck... Mrzim okvire, ne verujem u ograničenja. Vi sad izmišljate neke, u suštini nepostojeće prepreke. Razum sledi navike, društvene norme, retko kad uspeva da umakne prisili, on je društvena tvorevina kao i ukus, ideologije.

Na kakve prepreke mislite, o čemu govorite, budite jasniji?

Zbunio se, pomeo, malo postideo. Taj neobičan raspon u njemu, od dečačkog do gotovo staračkog.

Znam, morao bih više da se kontrolišem, da merim svoje reči, ne mora sve što osećam da se izlije kroz njih. Oprostite, ne ljutite se... Međutim, tako je lepo, olakšavajuće, izgovoriti sve što je u vama, otvoriti se pred nekim za koga znate da je u stanju da to razume... Ja nemam nikoga pred kim mogu da se otvorim, ponekad mi se čini da ću se rasprsnuti od unutrašnjeg napona. Zloupotrebio sam vašu dobrotu, vašu širokogrudost.

Zamislila sam ga u malenom izbegličkom stanu, kraj nezadovoljnog oca i u sebe povučene, povređene majke koja bi dramatično doživela sve njegove unutarnje sukobe. Bio je njena podrška, njena snaga, nije smeo da pred njom ispolji nikakvu slabost. Ja sam služila kao neka vrsta ventila. Da li mogu da nešto učinim?

Nekoliko trenutaka je ćutao, a onda, gledajući me pravo u oči, sa istim naponom u glasu, nastavio:

Osećam potrebu da detaljnije objasnim, šta me privlači vašem domu, tačnije vama. Pokušaću da to sažmem

u najškrtniji oklop reči. Govorim stihijski, bez redosleda vrednosti:

Ovde nisam manipuiisan, nisam na oprezu, duboko osećam da to ne moram biti... To je vaša zasluga!... Elaboriranje svih razloga, daleko bi nas odvelo, uvek postoje neki koji su pomalo tajna. Ali, zasigurno znam, i to mogu da kažem - sve što mislim, sve što se priprema da postane misao, ono još u embrionu, rasplinuto, neoformljeno, ovde se neometano razvija. Ponekad, vi ćete se podsmehnuti: „Gle, balavca, šta mu pada na pamet” - mislite u sebi, ili pak negodujete s vašim uobičajenim taktom: „Niste dovoljno razmislili, sačekajte malo...” U najsrećnijim prilikama, pogledaćete me onim vašim očima i pogledom, koji se, duboko sam uveren, nije izmenio od vaše šesnaeste godine, i nevoljno reći: „Da... Niste daleko od istine!” I uvek ono isto: „Ali, otkud vam to?” Uporno ponavljanje da između nas protiče nemilosrdna reka vremena. Ja ne prihvatam taj napamet donesen zakon o ograničenju godinama, zakon koji smo robovski, bedno, usvojili; bunim se, glasam za srce i duh, na strani sam mojih snova koji teže ispunjenju i onoga što to ispunjenje obećava. Gazim i guram nogom uobičajena shatanja, i molim vas, nemojte se podsmehivati i gledati me kao da sam pomerio pameću. Ali, eto, to su te prepreke na koje ja mislim, a koje vi ne prihvatate.

Pogledala sam ga izvinjavajući se:

- Vrlo je kasno, Vido, uskoro će ponoć.

Digao se, kao da sam ga ošinula.

Izmiče još jedno nezaboravno večer. Sada ću malo da „gluvarim“, prohodaću kaimegdanskim stazama i mainim ulicama Dorćola. Ne spava mi se... Oko podne ću doći da nastavim moje „delo“ - pogledao je po knjigama podno policama u drugoj sobi. - Šteta što ovih knjiga nema bar sto puta više, i šteta što ja u poslu ne znam da zabašurujem.

Zašto, Vido? Vi ste se neosetno pretvorili u prijatelja ove kuće. Uvek ste dobrodošli. Ana vas je mnogo zavolela.

Dok sam ga pratila prema izlaznim vratima, zastao je usred hodnika i zapitao:

Ne čini li vam se da ovaj svet nije dobro uređen, ima toliko nesklada, surovih nepravdi, posebno, besmislenih predrasuda?... Jeste li primetili da se loši ljudi uvek udružuju, sva njihova moć počiva u tim klanovima; oni plemeniti, mudri, osećajni, uglavnom su usamijeni... Znam li zašto to kažem? Nikad mi nije bilo lepo kao ovo vreme provedeno u vašoj blizini, ne mogu, a da se na to ne vratim. Moja majka nalazi da sam se promenio, da sam bolji, vedriji, a i ja osećam elan koji je bio posustao. Jesam li ja vas izmislio?

Razmišljaću o tome noćas pre no što zaspim - rekoh, pokušavajući da mi glas zvuči šaljivo. - A vi, poslušajte me, nemojte da „gluvarite“; idite pravo kući i ispravajte se kako vauja. Ta siva masa u vašoj glavi biće neophodna za dugi niz godina. Svi vaši darovi biće nagrađeni, verujte mi!

Bila sam dobronamerna koiiko je to moguće. Nikad niko nije izlazio iz moje kuće, a da je punim prisustvom ostao u njoj. To se sad događalo. Vid Gordić, negde oko ponoći, napustio je moju kuću telesno, ali se duhovno ni jednim delićem nije odvojio od nje. Bio je oko mene, osećala sam mu dah, zvuk glasa, njegove reči i misli obletale su oko mene. Bio je tu. Pretnja spokojstvu. Sta da učinim?

Ujutru, Ana je bila puna priča:

Zamislite, taj mladi čovek popravio je mašinu za veš koja se zaustavljala na sedmom stepenu obrtaja; roletnu u salonu koja nije funkcionisala, sredio je kao od šale... Naoštrio je noževe, a za čitavo to vreme, sortirao vašu biblioteku... Čudo! Mnogo sam ga zavolela; verujte, gospođo, vi ste zaslužili takvog sina.

Znači li to, da mislite kako treba da ga usvojim - podsmehnula sam se - ali, on ima roditelje.

Znam, ali on tamo nije u svom elementu. On je srećan ovde. Osećam to...

Baš divno!

Šta to reče Ana: „Vi ste zaslužili takvog sina!”

Da li u dubini tih osećanja koja me uznemiruju, postoji i podsvesna želja za sinom nalik na Vida Gordića? Zašto o tome nijednom nisam pomislila pre Anine primedbe? Instinkt ženskog u meni jači je od onog materinskog? Od-

jednom, u magnovenju, shvatila sam posesivnost i ljubomoru nekih majki, one kompijeksne koje je u svom romanu „Sinovi ljubavnici“ razradio Bontempeli. Ne, ja nisam želela Vida Gordića kao sina, aii negde u meni postojanje takve mogućnosti nasrtalo je na savest, tu tvrđavu koju je teško odbraniti od osionih, perfidnih, inteligentnih, zanosnih, u.i i/.glcd nevinih neprijatelja!

Popila sam samo jaku aromatičnu kafu, specijalitet Aninog umeća, i krenula put kancelarije. Tamo me je na stolu /atckio pismo iz Kanade. Posle duže vremena javijao se mladi Antić, kažem „miadi“, iako je prešao četrdesetu.

Divno se snašao. Voli svoj posao. Mnogo putuje, proučava predeie i umetnost ove prostrane zemlje. Njegova žena zabavljena je humanitarnim radom i posetom galerija; lo joj ispunjava život. Deca idu u školu i s lakoćom su savladali francuski. Obaveza je preko glave, ne stigne sve da obavi; pomoć koju su mu dodelili, neki miadić iz „vladajućeg sloja“, ne pokazuje ni smisao ni interesovanje za rad; /animaju ga jedino devojke i njegov automobil. „Zavladao je nepotizam, a to je tragično... Kada samo pomislim, koliko darovitih mladih ijudi žude za nekim mestom sličnim ovom koji ovaj parazit i nesposobnjaković sasvim nepravedno zauzima. Učiniću sve da ga smenim...”

Prošlo je nekoliko dana. Vid Gordić je besprekorno po svim stručnim uzorima sredio moju biblioteku. Kako je sa-

mo to znao! Dolazila sam kući kasno, namerno nastojala da izbegnem sve prisnije razgovore. Zamolila sam Anu da mu ne dopušta da sprema večere, neka ona njega ponudi užinom, kafom i sokovima; znala sam da će to sa radošću učiniti. :

Nisam kažnjavala njega, kažnjavala sam sebe zbog nedopustive radosti koju sam osećala zahvaljujući mladićevom prisustvu u mojoj kući. U isto vreme, sa zebnjom sam se pitala, Šta će biti kada to sređivanje knjiga bude završeno, a nikakav drugi razlog za njegovo prisustvo ne bude postojao?! Volela sam njegovu stasitu priliku, način na koji zabacuje glavu, pogled maio iskosa, teške kapke s povijenim trepavicama iza kojih leže „vekovi njegovih bivših života" - kako sam se sama sebi podsmevala o taj glas melodičan, s pomalo bosanskim akcentom, njegova ćutanja puna sadržine...

Te večeri sam došla nešto ranije no obično, i donela mom „radniku" kao poklon dve zaista lepe kravate kupljene u poznatom butiku za gospodu.

Bio je iznenađen i očaran. Vrhovima prstiju prelazio je preko svilene površine i tiho pitao:

Hji Kad ovo da nosim? Nisam dosad nosio kravate, osim na maturskoj proslavi, aii nosiću sigurno, divne su, mnogo vam hvala!

Palo mi je na pamet, da u ormanima stoje odela moga muža, možda bi bila dovoljna nezatna prepravka, ali kako da to ponudim ovom ponosnom mladiću, a da ga ne

povredim? Možda će Ana moći da pomogne, verovatno će ona imati neku ideju?

Ujutru, dok smo pile kafu, spomenuh moj predlog: inladi Vid, po svoj prilici, zasad nije u situaciji da nabavlja garderobu, to sve mnogo staje, a roditelji mu jedva sa-
slavljaju kraj s krajem. Tolika odela moga muža, neka go-
lovo nenošena, stoje u ormanu. Ja nemam hrabrosti da mu
ih ponudim, veoma je ponosit. Razmislite, da li postoji ne-
ki način?

Ana se nasmejala:
U pravu ste, ponaša se, ne kao da je izbeglica iz Bo-
snc, već svrgnuti iranski car.

Ana je bila inteligentna, prilično obrazovana; dosadnom
poslu u zagušljivoj kancelariji, predpostavljala je vodenje
kuće nekoj pristojnoj osobi. Našu porodicu je smatrala ta-
kvom, osećala se kao njen deo što je meni veoma odgo-
varalo. Bila je spretna i odana posluga, aii i vrsna družbe-
nica. Smatrala sam, da će manje biti u pitanju što su to
odela koja je neko nosio, jer su savršeno očuvana, već što
su pripadala mome mužu.

Čujte, Ana, recite mladiću da su to odela koja je
ostavio mladi gospodin Antić, raskrupnjao se i ne može vi-
še u njih; kažite, kako ne znamo šta ćemo sa njima...

Shvatila je. Da, biće bolje, da se ponudi nešto što je
bilo svojina mladog i živog. Mladić jeste ponosit, ali nije
glup, uverena je, da će uspeti u svojoj misiji.

Kada smo završili redakcijski sastanak, urednica za stranu književnost zamolila je da je primim na kratko. Gospođa, koja nam godinama prevodi knjige s francuskog, otputovala je na duže vreme kod supruga koji radi negde u inostranstvu. Kome da poveri novi roman za prevođenje, stilski i jezično je prilično složen?

Tog trenutka sinula mi je ideja:

- Imam u vidu prikladnu ličnost, razgovaraćemo sutra.

Pomislila sam na Gordića, rekao je da dosta dobro govori francuski, majka mu je u gimnaziji godinama predavala taj jezik, može uvek da mu pomogne. Obradovala sam se toj zamisli. Evo ga put da se na dopustiv i prirodan način veza produži, da dragoceno zračenje koje je oživelo moj krvotok ne bude naglo prekinuto, ujedno, da se mladi čovek materijalno pomogne. Podsmevala sam se sebi, grdila sebe, stidela se na neki način... Počela sam da se sećam ljudi iz sveta umetnosti koje je u poznim godinama nadahnjivala mladost. Palo mi je na um Goisvortijevo „Miholjsko leto staroga Forsajta“, koji umire srećan, giedajući kako mu preko travnjaka dolazi u susret, zanosno lepa snaha Irena... Zatim, „Profesor Unrat“ Hajnriha Mana, po kome je snimljen antologijski film „Plavi anđeo“ s Marlenom Ditrih; „Smrt u Veneciji“, roman koji je napisao Hajnrihov brat Tomas, ta uzbudljiva poema čežnje za lepotom i magijom mladosti... Zaista, zašto bi mladost i lepota kao nadahnuće bili greh! Gete, Vagner, naš Laza Kostić, da ne spominjem slavne slikare... Kako sam se samo opravdavala! Da li moj glas izdaje, moj pogled, postoji

li nešto što ishodi iz mene i na čemu mladi čovek kreše vatrice svojih, po meni, previše smelih osećanja. Sve te priče o predrasudama, običajnim pravima, koje spominje, to neskriveno divljenje, plahi pogledi zverčice saterane u zamku. Ja nisam nigde postavila zamku, ja ga stalno gonim iz te šume u koju je zabasao i o čije se grane zapiće vođen ničim drugim do autosugestijama pothranjivanim fantazijom. Sredićemo to, obećavam sebi, još samo jedna greška i brana će biti spuštena. Za njega, ali, avaj, i za mene!

Došla sam kući kasno. Bila sam na otvaranju izložbe prijatelja slikara i prisustvovala dodeli jedne nagrade kao član žirija. Vraćala sam se kroz topli sumrak. Kraj jula, uskoro ću, kao svake godine, na moju planinu, među borove, pod oblake, iznad gora i dolina, svega što predstavlja iskušenja i ispraznost svetskog života.

Vid je čitao u biblioteci. Bilo je lepo naći ga u mojoj već dugo pustoj kući.

Odbacio je knjigu na stočić i digao se ozaren:

Sigurno ste umorni a i gladni, a zabranili ste da spremam večeru. Gospoda Ana mi više ne dopušta da kročim u kuhinju, vaša moćna diktatura. Donela mi je brdo ovih sendviča, ali u znak protesta, nisam ih ni pipnuo. Ko vama tamo donosi hranu?

Znate i da ucenjujete - nasmejala sam se, gledajući u privlačne, ali netaknute ponude. - Upotrebićemo to, jer

priznajem, pomalo sam gladna iako umorna nisam; večeru ćemo zajedno spremići. Idem da se malo osvežim, a onda ću doći da pogledam vaše delo.

Idući ka kupatilu, spazila sam na čiviluku dva muška odela, jedno sivo, sportsko, i drugo, tamnoplavo. Ana je, po svemu sudeći, uspešno obavila zadatak. Vid me je čekao ispred polica s knjigama sredenim po tematici. Mali kartončići s pravilno iscertanim slovima, kazivaii su da se iza njih nalazi beietristika, esejistika, fiozofija, psihoiogi-ja, kritika, istorija, redom... Čak i deo „razno“, s knjigama koje je bilo teško podvesti pod neku strogu klasifikaciju.

Sjajni ste, ja to nikad ne bih stigla, niti bih znala da tako pedantno uradim. Izdalo bi me strpljenje. A sad da čujem vaš honorar za ovaj napor i umeće, dragi mladi gospodine!

Honorar sam dobio unapred, čak sam i preplaćen, ko zna dokle ću biti vaš dužnik, jer me je gospođa Ana uverila da otkupim dva odela vašeg rodaka diplomate. „Odneću ih na pijacu i dati budzašto“, rekla je, „trebaju nam ormani, a ovo smeta...“ Zamislite, prodati „budzašto“ ovako divna odela! Jedini problem je što ću morati da ih otplatim u dve-tri rate.

O tome, molim vas, ne brinite! - negodovala sam srećna zbog ishoda. - Ne razmišljajte o novcu.

Ako tako kažete, ja ih ne uzimam, sigurno ne! Znaj- te, od dosad objavljenih članaka, raznih mojih pisanija, imam nešto ušteđevine, zar postoji lepši razlog da to po-

trošim? Ako sam išta nasledio od oca, to je njegova sklonost za spoljni izgled. Uvek upotrebljava onu otrcanu frazu: „Čovek - to je njegov stii!" Pritom ne misli na dušu i um, već na fizički utisak iskjučivo. Doneću sutra novac koji imam, a potom ću doneti i ostalo.

Slegla sam bespomoćno ramenima. Setila sam se Ane i „iranskog princa".

U redu. Imam za vas dobar posao, ukoliko se složile. Ako se pokažete uspešnim, možete nastaviti dok ne nađete nešto bolje.

Gledao me je upitno:

Da li biste mogli da za našu kuću prevedete onaj francuski roman koji ste malo čitali i o kome smo mnogo diskutovaii? Prevod treba da bude gotov do polovine septembra. Nema previše vremena.

Vi biste to meni poverili? Verujete u mene?

- Verujete li vi u sebe? Stil je složen, ima mnogo metafora, ne sme se izneveriti podtekst koji izvire iz sklopa reči i misli. To neće biti baš lak posao.

- Prevešću taj roman i vi ćete biti zadovoljni. Pomislila sam, ne bez razloga, kako postoji mogućnost da prevod bude bolji od originala.

Večeru smo pripremili zajedno; uz Anine sendviče dodali smo salate i još koješta, postavili sto diskutujući usput o najnovijim kuiturnim zbivanjima. Bilo je tu nekoli-

ko novih knjiga, kritičara koji se uporno drže „utabanih staza“, premijera baleta „Dama s kamelijama“ i koncert gitariste Dušana Bogdanovića kojeg je moj mladi prijatelj posebno cenio. Dotakli smo i malu prestoničku poslasticu iz umetničkih krugova: ljubav istaknutih baletskih igrača na račun dva razorena braka. Vida je posebno zanimalo pitanje izbora životnih partnera.

Kako ja gledam stvari - govorio je - postoji inercija i slučaj. Susreti, spajanje parova na studijama, radnom mestu, druženja iz ranih godina, spadaju u prvu grupu. Ljudi se postepeno upoznaju, zbližuju, i na kraju trajno vezuju. U drugu grupu idu neočekivani susreti, munjeviti stresovi izazvani seksualnom ili nekom drugom privlačnošću. To su susreti na putovanjima, u nekoj neuobičajenoj situaciji. Vi ste vašeg supruga sreli kod prijatelja, tako su se sreli i moji roditelji, u mostarskoj porodici gde su oboje povremeno navraćali. Susret moje majke sa Vidom bio je neočekivan, vezivanje mog oca s Rahelom bio je bljesak munje. Prvi susreti spadaju u programiranja, lična ili tuđa, a drugi su neizbežnost, nemogućnost da se umakne magiji. Gde leži tajna, od čega zavisi kvalitet i čvrstina veze?

Ja mislim da je uvek sve u ljudima, u podudarnosti ili neskladu parova. Svejedno da li je inercija ili slučaj, kako vi kažete, iako je u pitanju „slučaja“ izvesna čar, „milost usuda“. Ali, jačina i trajnost spoja, po meni, zavise od karaktera sudeonika, koliko i od povoljnosti uslova, njihove reainosti. Vremenom ćete sve to shvatiti.

Neverovatno je koliko ste vi sigurni u svoje stavove, ohrabrujuće! Da li ste ikad slabi, podložni iskušenju?

Okovani ste društvenira predrasudama koje sparuju ljude |)o nekim svojim suludim shvatanjima. Toiiko je giupih pravila, zabrana, kandžija, paragrafa koji veštački sjedinjuju i la/dvajaju. Zato je u svetu toiiko samoće, promiskuiteta, duševne pustoši. Rekao sam vam da nisam nevin, da sam srećao mnoge žene. U svim tim lako postignutim orgazmima ja nisam nijednom doživio ono toliko opisivano, opevano osećanje kada se stvaranje i razaranje, rođenje i smrt, spoje u trenutke vanprirodnog blaženstva, ne nisam! Bilo je to sasvim obično, da ne kažem vulgarno pražnjenje, aii ne i ostvarenje scbe u drugome, ono božansko spajanje dva bića koje je vrhunski simbol ljudske sreće. Sumnjam da ste i vi to doživeli. Eto, moje prepone nisu nevine, ali su pune odbojnosti pretna fizičkom dodiru lišenom duhovnosti.

Čujte, Vido - želela sam da promenim temu - vi negde morate raditi udobno i sabrano. Potrebni su vam pišaća mašina, rečnici, sav pribor koji uz to ide... Naša Kuća neće delovati preko leta, biće dvoje dežurnih. Ostaviću vam ključ od mog kabineta, imaćete svu udobnost, računajući i rashladne uređaje. Tamo prevodite taj roman, ne vidim kako biste inače s tim izišli na kraj za tako kratko vreme.

Mislio sam da to radim, kao i obično, u nekoj biblioteci, ali vaš predlog je više no privlačan. To znači da vi nećete biti tamo?

Uskoro treba da idem na odmor.

Kad nameravate da putujete?

Bilo je sete u njegovom glasu.

Nisam još odlučila, ali uskoro.

Na zidu iznad stoia biia je umetnička fotografija Plivčičkih jezera. Tamo smo muž i ja proveli „medeni mesec“. On je kupio tu sliku poslednjeg dana boravka, na recepciji hotela u kome smo boravili. Mnogo mu se dopala. Mladi portir je skinuo sa zida i dao „gospodinu profesoru“ kojeg je zavoleo. „Onaj s belim kačketom okrenut ledima to sam ja“, rekao je smešeci se.

Vid je sad gledao u tu zelenu vodu što se penušajući slivala u slapovima ukrašenim penom.

Volite vodu, mislim reke?

Da... Volim reke, kamenje i oblake.

Ja isto tako mnogo volim reke. Neretva je reka mog detinjstva, moje nostalgije, moja „reka bez povratka“. Znaite onu Heraklitovu: „Ne možeš dvaput ući u istu reku jer preko tebe uvek protiče druga voda“. To može da se shvati široko, simbolično. Koja je reka vašeg detinjstva?

U izvesnom smislu, Kupa, potom Korana, dve najlepše reke posle vaše Neretve; bistre, zelene, s vrbacima i sprudovima, s talasima koji prolaze i više se ne vraćaju, kao ni vaši... Potom, kasnije, Drina, onda Dunav... Vidite, mnogo je reka u mom životu i ja sam na razne načine vezana za njih.

Zašto je ovde ova Korana što se obrušava? Mora da postoji neki razlog?

Tu sliku, odnosno, fotografiju, dobio je moj muž od jednog recepcionara u hotelu na Plitvicama gde smo boravili posle našeg venčanja. Želeo je da je ima kao uspomenu.

Prestao je da jede, gledao me je. Sta li se zbivalo u njcgovoj glavi?

Pridigao se i dohvatio flašu:

Smem li da nalijem malo vina?

Podigli smo čaše, on je tad rekao:

Za nešto što je moglo biti, ali nije bilo. Za naše neispunjene snove!

Nešto kasnije je rekao:

Spomenuli ste da volite oblake i kamenje. Sta vas vezuje za kamenje?

Kamenje je starije od svega, ono najviše zna i najduže pamti. Da li ste kada posmatrali stene, njihove naslage, tragove koje je vreme ostavilo na njima; da li ste se ikad zamislili nad finom strukturom mermera, njegovim šarama, bojama, tim nemim govorom pianete koja sve više tvrdne, sve više gubi vlagu i mekotu i pretvara se u kamen. Kamen me je naterao da razmišljam o strukturi stvari oko nas, o njihovoj vezanosti ili odbojnosti, nagnao me je da shvatim, kako je sve u suštini isto, da je svaki atom sićušni sunčev sistem u kome deluju sile elektriciteta i one gravitacione odgovorne za tajnu privlačenja i odbojnosti. Kamen je velika avantura; kada bi samo mogao da priča, odgovorio bi na mnoga pitanja koja opsedaju čoveka i ute-

šio bi ga svojora upornošću, svojim ćutanjera, svojim ćekanjem ćasa kada će se pomeriti i izmeniti, u nekoj kataklizmi, pod voljom vode koja dubi, menja i drobi... Tamo u mojira planinama ima mnogo kamena, biještavo belog kao da je od snega, rumenog i srebrnosivog, oblici su mu neobićni; oni su posledice kao što je i izgled ćoveka posledica godina koje je proživleo.

Gledao me je netremice. Usne su mu se jedva pomerile, prošaputao je:

Obožavam vas...

Pravila sam se da nisam ćula.

Što se oblaka tiće, oni me odmaraju od kamenja svojom promenijivošću, lakoćom pretvaranja, svojora fantasmagorićnom igrom zavisnom od svetlosti, poiožaja Sunca, vetra iiii nekog neuhvatljivog hira koji će viiinski grad u plavim visinama, s ružićastim terasama i zlatnim tornjevima, zaćas pretvoriti u ogromnu tamnu pticu koju će vetar proterati s našeg vidika.

Mašta vam je ćudesna, sve sam to video i doživleo. To je moćda odgonetka vaše tajne, taj svet koji bez prestanka izmišljate i u njega se skrivate. Recite, kako stižete do vaših planina?

O, vrio složenno, aii to je cena za cilj. Najpre vozorn, potom autobusom. Onda rae saćekaju koia, konjska zaprega. Od poslednjeg seia koia vuku voiovi do naseobine ispod vrha. Putuje se dugo uzbrdo, putem usećenim u zemiju

koji kiše čine neprohodnim. Poslednji deo prelazim traktorom mog najbližeg komšije, prijatelja i nabavljača.

Pretpostavljam da ciij вреди?

Kada biste mogli da zamislite! To je zaista „kula od slonove kosti“, svet iznad sveta. Kristaina čistota vidika i sva njegova raskoš. Vazduh - nabijen, uverena sam, kosmičkom snagom - ošamućuje. Na nekoliko koraka od moje brvnare ukopane u stene je izvor, nepresušan, kao tečni brilijanti... Savršena tišina koju ponekad pokrene zvuk zvo-
na iz doline ~ tamo je prastara crkvice stesana od stabala - mukanje krava koje deluje zagonetno, kao važne, ali uzaludne poruke, kao opomena koja nikoga neće spasti...

- Aii vi se osećate spaseni?

To više nije važno. Tamo ništa nije važno! To je kao lepa smrt usred života, smrt iz koje možete da vaskrsnete po želji; to je kao povratak u prapočetak, pretvaranje u pramateriju, u tvar od koje se gradi život. Sva iskiiznuća, sve utvare stvarnosti, sve prisile, tamo se brišu, razvejavaju. Tamo sam slobodna i moćna.

Siobodna od čega, moćna za šta?

Gledao me je izazivački, s malim streiicama u očima. - Vi ste se čitavog života borili za svoju slobodu i izborili ste je, a moć vam ni za šta ne siuži jer ništa silno ne želite. Ne možete da shvatite jedno: Vi niste bog, vi ste čovek i pripada vam ljudski život. Zašto se plašite obmana, iluzija, patnje? Ako ste za vreme, dok su te „iluzije“ trajale, bili srećni - čist je dobitak, vi ste u plusu. A možda to i nisu bile

obmane, ne moraju biti... Ako je čitav ovaj život - kao što mnogi filozofi tvrde - privid, onda ste opet u prednosti, bar za neko vreme priviđala vam se sreća!

To što govorite, važi za vas, ali za mene je isteklo vreme; poslednja zrnca peska su ovi časovi - bila sam uzbudena - i hvala vam na njima!

Dugo smo ćutali, svako na svojoj osmatračnici. Onda smo se, gotovo istovremeno, nasmejali. Spontano, od srca. Zaista, bilo je nečeg sličnog među nama, zato smo se, verovatno, tako brzo i lako prepoznali i zbližili, bez obzira na sve što je po meni bilo gotovo nepremostiva prepreka. Izrekoh:

Zelega bih da shvatite nešto: sva naša snaga je u volji, karakter je proizvod volje, ta volja se pokazuje u kontinuitetu ciljeva koje postavljamo i sledimo. Naši uspesi i neuspesi su rezultat volje kojoj su podređeni razum, to jest, intelekt.

Smatrate li da volja može da nadjača osećanja? Dopusite da iznedrim sve što je u meni.

Čudom, slučajem, sudbinom, negde u samom jezgru mog bića, vi ste prokljali i iz dana u dan rasli u meni. Posedujete energetski omotač zračenja, vi niste krivi što ste me, da upotrebim pravu reč, omađijali, ja nisam kriv što sam osvojen magnetskom snagom vaše ličnosti. Zašto tražite slabe tačke, odsustvo volje i slično, nekakvu krivicu, zašto se bunite? To je isto kao kada biste se bunili što grmi i seva, što opada lišće, što sunce izlazi i zalazi. Veruj-

te, isto... Ta vaša volja, ta veličanstvena volja, u čiju snagu verujem i koju ću u mnogim situacijama znati da upoljubim, ovde je suvišna, kvvari radost, uzlet, snažan doživljaj života!

Gledao me je očima proširenim od uzbuđenja, usne su mu podrhtavale, i čitav on je bio kao nadahnut, visoko vrednovan stih, noseći stav simfonije. Tada pomislih: muzika, poezija, slikarska platna, čovek - sve je to isto u trenucima visokog napona, uznošenja. To bi trebalo poštovati!

Zacutila sam, istovremeno osećajući, kako sam dužna da zaustavim ovu stihiju čiji su uzroci u veikijoj gladi bujne mladosti, snažnog intelekta, a u svemu tome, ja kao neko ispunjenje, samo sam privid, slučajno poklapanje sa željama i maštanjima, poklapanje koje se ne sme ni na koji način zloupotrebiti. Negde, duboko u meni, glas iskušenja je šaputao: „Grešiš, to neočekivano osećanje možda je jedina istinska sreća koju ćeš doživeti!" Ali, drugi glas nadjačavao je prvi: „Trebalo se spasiti od osećanja krivice, od kajanja, od moguće katastrofe koja prati iscrpene strasti!" Taj glas je bio onaj koji sam želela da poslušam. To sam bila ja, jaka, hrabra, u sazvučju sa savešću. Primicali smo se kraju i srce me je bolelo, ipak podrediću se onome što me trenutno prevazilazi i što će me, uverena sam, na svoj način nagraditi.

Kao da je znao o čemu mislim. Vid je bespomoćno raširio ruke:

- Valja se prizemiti, vratiti se u stvarnost.

- Sutra bih došao u čas koji odredite, ako se slažete, da uzmem knjigu koju treba da prevedem i donesem prvu ratu za odela,

Dodite posle šest, nemam posebnih obaveza. Dobićete knjigu ali novac nemojte donositi, odbićemo od honorara za prevod.

Ne do-la-zi u obzir! - odsekao je.

Dobro - kapitulirala sam. Ali, odela ponesite večeras, daću vam jednu prikladnu torbu da ih zapakujete. Smetaju tu...

Gledao je po poicama s uredno složenim knjigama. Bilo je to sad sasvim nešto drugo.

Divite se svom delu, zaista je vredno poštovanja, uradili ste to brzo i besprekorno.

Ne, nisam gledao u knjige, u moje „delo“. Gledao sam u te muzejske eksponate rasturene među njima. Nastojao sam da svaki komad stavim na njegovo mesto. Kakva je to vrsta sklonosti, to skupljanje okrnjenih vaza, skulptura, staklarije?

Oduvek me je privlačila pohabana lepota stvari ranjenih vremenom, u stvari, asocijacije koje te stvari bude. Sve te otrvene šare na vremešnim vazama, predmeti na kojima, u nekom njihovom delu, blistaju u prvobitnom sjaju rumena, ijubičasta, zlatna boja... To je sećanje na davni zanos njihova tvorca, na njegov san, verovatno neostvaren, na večitu ljudsku glad iz koje niče sve što na ovom svetu vredi, poštovanje njihovo...

Oči su mu bile sklopljene, gledao je u nešto meni nedokučivo. Onda je nesigurno prozborio:

Hteo bih nešto da zamolim. Pošto je sutra, na neki način, predaja „moje biblioteke“ u ruke vlasnika, može li ili bude obeležena jednim malim koncertom; doneo bih gitaru i svirao za vas?...

Pa to je divno, neka bude tako! Onda mala izmena. Dodite prekosutra u sedam, biće prava svečanost, nešto kao Do viđenja.

Senka je preletela njegovim licem.

Stojeći kraj vrata, s torbom podno nogu u koju smo pažljivo složili odeću, mladi čovek je rekao:

- Vreme ne znači ništa. Slutim da sam za ova dva meseca proživeo sve što će u mom životu biti zaista vredno.

Okrenuo se naglo i potrčao niz stepenice, torbu je nosio kao perce. Nisam mogla, a da se ne setim njegovog prvog izlaska iz mog doma: trčao je isto tako, a ipak drukčije. U prvom trčanju bilo je nade, u ovom večeras - strepnje, gotovo straha.

Stigla sam kući ranije. Grad je utonuo u sparinu, radni elan je jenjavao. Anu sam zatekla u holu s vazom prepunom jarkocrvenih ružinih pupoljaka. Pogledala sam je iznenađeno.

To nije sve, gospođo... Dodite, da vidite!

U salonu, u trpezariji, na komodama i stočičima, bilo je još takvih opsenjujućih cvetnih aranžmana.

Jedva sam pronašla vaze, nisam htela da ih pretrpavam... Ovo divno cveće treba da diše, videćete tek kad počne da se rascvetava...

Stajala je zadivljena, blistavih očiju: - Pogledajte, molim vas, tu lepotu!

Dobro, Ana, objasnite, odakle sve to?

Nisam bila u stanju da zamislim ko je darodavac.

Sve je to doneo mladi gospodin Gordić! Telefonirao je i rekao da dolazi za dvadesetak minuta... Kada sam otvorila vrata - nije se video od ruža, a on baš nije mali. Objasnio mi je, da je bio u nekoj cvećarskoj farmi, negde na periferiji Zemuna, gde radi njegov prijatelj, izbeglica iz Mostara kao i on. Taj ga je i dovezao do kuće. Ne znam kako bi inače sa svim tim cvećem u gradskom saobraćaju? Doneo je i gitaru, eno je u biblioteci.

Gospode Bože, koliko košta sva ova divota? A onda napor da se sve to dopremi...

Za njega to nije bio napor, gospođo, trebalo je da ga vidite... Sto se koštanja tiče, mislim da je i to sredio s prijateljem.

Pogledala me je snebivajući se:

Oprostite, da li je sutra neki poseban datum?

Povezala je cveće sa gostima koje sam „pozvala za su-tradan". Rekla sam, da će ih biti troje.

Ne, Ana, ništa ne siavim, vi biste to sigurno znali! Ovo cveće je neočekivano, valjda uzdarje za posao koji s;im miadom čoveku sredila, a moji gosti su slučajni prolaznici kroz Beograd.

To nije biia istina, nikakve goste nisam očekivaia; prvi put sam obmanula tu divnu ispravnu ženu. Z a š t o?

Uverena u istinitost izgovorenih reči, moja odana do-inaćica je govorila:

Pripremila sam biftek za sutra, napraviću krem od nialina i kolač od čokolade.

Dogovorila sam se sa prijateljicom da idemo u bioskop i posle na neku terasu... Ali, to mogu da otkážem, ukoliko smatrate da je potrebno, ostaću uveče da pomogncin.

- Ne, zaista ne, ne dolazi u obzir, idite sa prijateljicom i lepo se provedite. Ostaviću vam krš sudova za ujutru, to jc dovoljno.

Osmehnula se zahvalno.

Šta se ovo zbiva, kakva su to osećanja u meni? Citav dan js protekao kao u letargiji. Anu sam poslala da ide ranije kući. Sve je bilo sređeno, besprekorno.

Dok sam obavljala poslednje pripreme, skianjaia onaj trći tanjir, tuširala se i lagano oblačila, razmišljala sam o svom ponašanju i osećanjima koja su ga izazvala.

Nisam rekla istinu ženi koja mi je bezrezervno verovala, jer mi se ta istina činila neprikladnom. Zašto neprikladnom? Ana je pametna, meni odana, puna poverenja. Bilo

bi normalno da želim, da se jednom pravom svečanom večerom, zahvalim mladom čoveku koji mi je tako savršeno sudio biblioteku, ujedno, da obeležim početak njegove saradnje sa mojom izdavačkom kućom. Obećao je, da će kao začim svečanosti, doneti gitaru I prirediti mi mali koncert... Sezona je završena, ja odlazim na odmor... Sve je to moglo da se razume bez ikakvih zadnjih misli. Ali, materializirane misli, bio je u meni I on je sugerisao moju nesigurnost I prouzrokovao potrebu da se poslužim neistinom. Dobro, ako je sve tako, zašto se grizem, zašto osećam kajanje, krivicu? Nema nikakvog razloga za to, zar ne? Ništa ružno nije učinjeno I ja ne želim da učinim ništa nedolično. Sve je u redu, trebalo bi da budem spokojna. Ali, ipak, nešto se u meni dešava, šta to?

Obukla sam bluzu od belih čipaka ručne izrade, pravo umetničko delo I suknu od crne svile u „solej-pliseu”. Želela sam da delujem svečano I da se tako osećam.

U sedam I deset odjeknulo je zvono na vratima.

Prema mnom je stajala jedna potpuno nova ličnost: mladi zanosni džentlmen, muškarac u tamnoplavom odelu koji, jedva da je imao veze s mladićem kojeg sam poznavala. Odelo je promenilo njegovo držanje I izraz Srebrnastosiivu kravatu nije svezao u uobičajeni čvor, nego je nemarno preklopio I pričvrstio iglom na kojoj se presijavao krupan dijamant. Odelo na njemu nije bilo mladog Antića, a kravata nije bila ona koju sam mu ja poklonila.

Način na koji mi je poljubio ruku, a onda, držeći me za vrhove prstiju, malo odmakao I odmerio s neizrecivim izrazom na licu, nije pripadao čoveku njegovih godina. Bio je to manir nekoga koji je dobar deo života proveo u svetu krajnje uglađenosti, u blizini prestola neke kraljice.

Želela sam sve to da prizemim, da razbijem magiju koju je nabacio na mene, I za koju se, ne znam zašto sam tako pomislila – pripremio, pozivajući u pomoć „duhove svojih predaka”.

Šta je ovo, kako objašnjavate tu transformaciju: vilin konjic pretvorio se u raskošnog tropskog leptira? – pokazala sam prema salonu; prepustio me je ispred sebe.

Moj „imidž” je tragikomična izbeglička priča, ali sa happy-endom. Plavo odelo, gospodina vašeg rođaka, bilo mi je pomalo tesno u ramenima, ali to je zato savršeno pristajalo mom prijatelju iz Mostara, sjajnom tragičaru I jednom od pozorišnih nada, sada cvečaru na farmi njegovog ujaka, a njegovo – jer je prilično oslabio – bilo je kao skrojeno za mene! To je ovo; izvršili smo razmenu, kravata ide uz njega, I to je njegov poklon, a ova lepa igla pripada mojoj majci. Kada smo već kod teme odela – izvađio je iz unutrašnjeg džepa koverat na stočić kraj fotelje; nije bilo moguće da bilo šta preduzmem u ovom trenutku. Princ je morao ostati princ.

Gledao me je široko otvorenih očiju, I čini mi se, da sam nestala u njegovim zenicama. Ništa nije rekao, nikakav

kompliment i to je bilo dobro. Potez je bio na meni, u sebi sam se pripremala za njega. Ovo će biti večer našeg oproštaja. Sada sam to znala sa sigurnošću, došli smo do granice koja se nije smela preći. Ta odluka, koja je poslednjih dana sazrevala, sada je bila konačna i jasna, dala mi je podsticaj za dalju akciju. Moja tenzija je dostigla kritičnu tačku; treba samo malo pa da „nagon izgubi bitku sa razumom“. Toga sam bila svesna, koliko i moje snage na izdisaju. Baš zato, ovo treba da bude lepo večer, večer za pamćenje, za mene pomalo tužno, jer označava definitivni oproštaj od života u kome se još računa sa mogućnostima. Nema više nikakvih mogućnosti! Ona velika crna tačka koju sam, tamo pre nekih dva meseca, stavila na svoj život, sada se isprečila preda mnom kao ambis u kome moram nestati. Ali, ja neću nestati u tom ambisu, s tim se ne mirim, uzleteću visoko na moje gorje, spašću se druženjem sa oblacima i snovima. Život i nije drugo no privid, kako reče uzrok mojih nemira, oblaci i snovi... Sve postoji i ne postoji, jeste i nije. U toj neizvesnosti potražiću azil; pomoći će mi mudre knjige, ima ih tamo, držači, oslonci, priviđenja...

Onda, dragi prijatelju - uskliknuh vedro - hajde da napravimo plan ove večeri, neku vrstu protokola.

Stajao je iznad mene nameštajući manžetne bele svilene košulje. Nasmehio se setno:

Ja sam zadužen za finale, veliki gitara-koncert, u čast moje Dame. Ostalo smislite vi.

U redu, slažem se.

Najpre, vi ćete napraviti naš koktel. Onda, dok bu-
ilcino uživali u njemu, pričaćete mi o vašem prijatelju, tra-
gičaru-cvećaru iz Mostara. Potom ću vam ja predati roman
koji ćete do jeseni prevesti, i dati vam neke opaske u ve-
/i tog poduhvata. Zatim sledi večera, koja će vam se, ve-
rujem, dopasti jer je koautorstvo vaše obožavateljke, gospo-
(lc Ane, i mene koju ste osvojili intelektom i nasleđem mi-
nulih generacija. Ipak, uprkos opasnosti, uspela sam da
odolim i ostanem na sigurnom. Vi letite dalje neometano,
ka prestolu koji zaslužujete.

Dugo, dugo me je gledao, gledali smo se uzajamno; ka-
kav samo spoj osećanja, neopisivih, zabranjenih, moćnih.

- Dobro - rekao je čvrsto - dobro, u redu! Nastojite da
ine hipnotišete, ali ja imam istu moć, možda još i veću.

Ko je vaš prijatelj umetnik-cvećar? - pokušala sam
da prekinem nit koja je spajala naša dva osećanja, taj put
u strmoglav.

Išli smo zajedno u gimnaziju. Bio je odličan đak i
zaljubljenik u pozorište. Svi smo verovali da će biti nauč-
nik, pisac, ili bar profesor istorije umetnosti, a on se pri-
javio na audiciju u mostarsko pozorište i prošao od prve.
„Malo mi je jedan život“, objasnio je, „moram da živim
kroz mnogo života, scena mi to omogućava“... Već u pr-
voj godini postigao je velike uspehe, dobio nagradu, vrata
su se pred njim otvarala. Onda je došao rat! Jednostavno,
istinито i tužno! Roditelji su ostali u Mostaru da tavorе i
snalaze se među ruševinama, a on je došao kod majčinog

brata koji je, kao završeni agronom i rođeni biznismen, još pre desetak godina osnovao farmu cveća nedaieko od Beograda. Usred zime, avionom je dobijao najskuplje cveće iz Mostara, okoline Dubrovnika, Splita, čak iz Nice i Holandije, snabdevao velike hotele, diplomatska predstavništva i rezidencije, i tako ostvario priličan kapital. Tokom vremena, zahvaljujući sposobnosti i znanju stručnjaka, uspeo je da retke vrste cveća uzgaja u svojim staklenicama. Kada je započela ratna drama, on je sa svojih sigurnih pozicija, otvorio vrata i srce ugroženim rođacima. Tako je moj školski drug došao u njegov dom, među rasade, pokušavajući da izgubljeni zavičaj i karijeru dramskog giumca zameni brigom o cveću. To je priča o njemu. Postoji mogućnost da se uskoro vrati na scenu, ima ih koji znaju njegove vrednosti, možda da zaigra na filmu. Nadamo se da će stići na pravi kolosek.

Dok je pravio koktele, pogiedao je prema trpezariji:

Danas ste postavili svečano, upalićemo i sveće, koiiko vidim...

Zar to sve ne ide uz ove ruže - setila sam se primedbe izrečene jedne ranije večeri, da sveće i muzika idu uz „određeni tip večere". Verovatno se i on toga setio, njegov pogied je na naročiti način zasvetleo.

Za te ruže trebalo je mnogo novaca, zar ne?

Trebalo bi, ja ću ih odraditi, najmanje što mogu za vas - naklonio se.

Razmišljao sam o romanu koji ću uskoro početi da prevodim. Najpre ću ga pročitati pažljivo, kako bih uhvatio sve slojeve sadržaja, njegove stranputice, ono što vi nazivate „podzemnim tokovima“, a što to i jeste. U prevodu je važna melodija originala, specifičnost stila, njegove male igre, a u ovoj knjizi, koliko sam primetio, toga ima prilično.

Da li postoji nešto u čemu ne biste uspeli ako biste se prihvatili da uradite?

Vi to mene pitate, vi! Postoji, izvesno postoji! - gorko se osmehnuo.

Bilo je vreme da pređemo u trpezariju.

Sedeli smo na dva kraja stola kao u filmovima iz prošlog veka. Sveće su bacale titrave senke po polituri i čipkanim podmetačima. U nisku kristalnu činiju, gotovo vodoravno, Ana je poslagala ruže.

Kako je uspela da ih tako aranžira?

Mladić je video moj pogled i u njemu osetio divljenje.

Pomoću sunđera koji se ne vidi, skriven je lišćem. Lepo, zaista... Ana ima mnogo smisla za dom, šteta što živi sama, neko bi kraj nje uživao. Ali, onaj koga je htela, otišao je sa drugom ženom.

Primećujete li, da je veoma malo zaista srećnih ljudi - to je ona tema od pre neko veče - a svi bi hteli da budu srećni; ulaze u veze uvereni da će to biti, a retko

uspevaju da ostvare svoje želje. Da li je čovek predodređen da se rađa sam, umire sam, najzad, I da živi sam? Ili su uzroci u nedostatku smisla za prilagođavanje, u egoizmu, u preteranoj gladi, skoro pohlepi, u površnosti, nesposobnosti za odricanje?

Ponešto od svega toga, ali I shvatanje, da nije on taj koji treba da usreći već da njega treba usrećiti. Mudar čovek uspeva da izmakne virovima.

Na koji način?

Jednostavno, izbegava ih, a ako ga na nesreću povuku, bori se, služi hrabrošću, snagom, voljom, dok ne ispliva u sigurne vode.

Da li znate da u vašoj mudrosti ima mnogo pesimizma?

Ne bih rekla, samo sam pomalo umorna I u izvesnim godinama. Da bih vas sprečila da negodujete, reći ću, da se tako ne osećam, ali znam mere stvari... Nego, šta je rekla vaša majka kada vas je večeras ispraćala tako u punom sjaju?

Imala je na licu pobednički izraz, a u očima suze. Zar ne, ja sam njeno delo! – bio je blago ironičan. – Donela je ovu iglu za kravatu koju joj je davnog dana poklonio čovek čije ime nosim; poslao mu je rođak iz Amerike za dvadeseti rođendan. Moja majka je vrlo sentimentalna, „Rajanova kći” I „Praznik u Rimu”.

Volela je te filmove?

Te sedamdest druge, kada se taj film, mislim na „Rajanovu kći”, pojavio u Mostaru, ja sam imao svega dve godine. Kako nije imala gde da me ostavi, vodila me je u bioskop I ja sam spavao u njenom naručju dok je ona šmrkala potresena potresena radnjom. Ne znam koliko puta je gledala taj film, a ja sam bio uvek uz nju, miran kao bubica, priljubljen uz njene grudi, uspavan muzikom I toplinom koja je strujala iz nje. Pričala mi je o tome često kasnije, govoreći, kako sam bio „divna, dobra beba”...

Vaša majka mnogo tuguje, njen izraz lica, njene oči I osmeh dobili su obeležje tuge.

Možda ćete uspjeti vi da je usrećite, da joj nadoknadite bar nešto.

Nastojacu, ukoliko ne budem još tužniji od nje.

Prešli smo u salon. Moj gost je zamolio da prenese sveće, jer njihova svetlost odgovara muzici koju će izvoditi. Bio je upaljen samo jedan abažur, iznad najvećeg buketu ruža, uz ta dva svećnjaka koja je postavio u dva ugla sobe. Jas am se povukla u najtamniji deo, u fotelju s dodatkom za noge, tako sam opuštena, u udobnom položaju, mogla da se predam misteriji predstojećeg bogoslužjenja. Muzika je u meni budila uzvišena, gotovo religiozna osećanja.

Vid je zamolio za dopuštenje da skine sako i kravatu, raskopčao je košulju.

Moram imati slobodu pokreta - objasnio je. - Sem toga, kada sviram podiže mi se temperatura.

Od malopredašnjeg džentlmena pretvorio se u mladog muzičara s obala Gvadalkivira, i trubadura iz španskih vrtova.

Najavio je:

Sviraću najpre jedan preludijum Federeika Morena Torobe, kompozitora s početka 19. veka, potom, jednu transkripciju Fransiska Tarege na dela Sopena i Griga, neizbežne, de Falju i Albeniza, i na kraju - potpuri mojih improvizacija na teme koje će vam se same otkriti.

Seo je na stolicu bez ručki, koju je preneo iz trpezarije i smestio ispod abažura čiji je svetlosni krug tek malo zahvatao deo njegovog lica.

Gledao me je neko vreme, onda je sklopio oči, a njegova ruka spustila se na instrument, budeći ga.

Nastojala sam da ne mislim ni o čemu, da se prepustim muzici kao čun hirovitoj matici reke.

Čovečiji život je ograničen, moj krug se sužavao, ali sam znala da, kada bih živela još sto godina, to veče pri kraju jula, ispunjeno jedva čujnim, nežnim, a potom pomamnim nadirućim, vapijućim brujanjem gitare - nikad ne bih mogla da zaboravim... Bila je to muzika koja teče kroz

krvotok, vri u srcu, da bi saviđujući sve prepreke, zagospodarila, ispunila čitavo biće, natapajući svaku poru, prisutna u svakoj kapi krvi.

Romantična gitara, mediteranski instrument, koji je, više no iko, proslavio Lorka, gitara Cigana, kauboja, dečaka koji traže spas od nabujalih čežnji - zvučala je ekstatično i senzualno. Kakav spektar boja, tonskih kontrasta, suptilnih tremola; talasanja zvukova koji se udaljuju i približuju, presipajući se jedan preko drugoga, da bi, od frenetične grmljavine, obrušavajući se, zamrli u pianissimu.

U neko doba prepoznala sam muziku koju mi je svirao one večeri mojih vraćanja u prošlost, „Proleće nad rekombom u noći punog meseca“, čulnu, enigmatičnu, donetu na krilima nekog sna u kome umetnik stvara i plače, točeći svoj život u delo koje će živeti kada on više ne bude postojao... Iz te muzike oslobađala se jedna zapovednička želja koja podjarmljuje neopisivi bol kome nije bilo ieka. Osećala sam kako me srce guši, kako se u glavi muti, morala sam da popijem čašu vode... Pokušala sam da se dignem, bio je to imperativ, nesvestan pokret - tek kasnije sam shvatila - ona hipnoza kojom je pretio, a onda sam se zanešla... Osetila sam kako me prihvataju snažne ruke koje su se svile oko mene, a moja glava je klonula na sviračevu rame. Nije me pridržavao, privukao me je uz sebe i grlio, strasno, drhteći kao što sam i ja drhtala, podelila po tim moćnim, divnim grudima u kojima je kao afrički tamtam udaralo srce. Nešto ograničeno, činilo se konačno, pro-

valilo je i iziii se u beskonačno... Godinama na domaku ali nedosegnuto, strujalo je kroz dva priljubljena tela, uznoseći ih do vrhunskog blaženstva; bila su jedna, nerazlučiva celina! Stvaranje i razaranje, život i smrt. Da li je verovala da sam u nesvesti; zagnjurio se čitav u moje kose koje su se rasule; na vratu i potiljku osećala sam vrelinu njegove glave, dah koji je palio sagorevajući svaki otpor. Jedan dosad nedoživljeni, krajnje erotizovani dodir, čudesno pražnjenje svih zgusnutih emocija koje su godine života sahranile i skamenile, sada, odjednom, pod siiovitom snagom podsticaja jačeg od mene, istopile su se grunule kao bujica za koju nema prepreka.

Najzad, napon je počeo da popušta, vraćala sam se u sebe, u ovozemaljsko...

- Moram da iegnem - prošaputala sam.

Podigao me je na ruke i preneo na trosed pored velikog buketa crvenih ruža, pored trokrakog svećnjaka koji je goreo kao voštanica na odru.

Okrenula sam glavu prema njemu i pogledala ga. Oči su mu bile ogromne i sjajne; čitav jedan svet najluđih ljubavi, doživljenih i onih koje će se još doživljavati, negde daleko od nas - bio je u tom pogledu punom vulkanske lave. Znala sam tada, sasvim sigurno, da je ovo poslednje večer, da ga više nikad neću videti, možda na drugom mestu i drukčije, kao sen nekoga koga sam iznenada dobila i zauvek izgubila u neopisivoj vrelini jednog dodira, čudnog dodira, vrednog koliko i čitav moj dotadašnji život!

Pokušala sam da se osmehnem. On je klečao pored mene i ljubio moje prste, svaki milimetar kože na mojim rukama.

Oprostite... - promućao je bespomoćno, a ja sam stavila prst na njegove usne. Onda sam mu dala znak rukom da ode, da me ostavi...

Zelite da odem?

Moje oči su rekle „da“, mora da je u tim očima video sve što sam osećala. Otkrio sve što se u meni zbivalo. On je to umeo, znao.

Zar to nije glupo, nepravedno?

Bio je ispunjen pobunom, očajanjem.

Jedva sam uspela da promucam:

Idite, molim vas...

Snaga moje volje, njen zakon, pobedili su ga.

Smem li da vas ostavim, da li ste dobro?

Čula sam zatvaranje izlaznih vrata. Bio je to neopisivi šum, spuštanje rampe na duši. Tišina. Miris ruža i sveća koje dogorevaju. Dugo sam ležala tražeći put do čvrstog tla.

Tako dakle izgleda strast, ljubav, ono što sam verovala da je izmišljotina i da ne postoji, ono što sam očekivala u mom prvom doživljaju, a razočarala se, ono što se uvek posle toga pričinjavalo kao izmišljotina, imitacija neke filmske scene! Saša Vidić - pečat na tanušnom paketu

mojih ljubavnih priča i trideset godina plivanja u mlakoj, mirišljivoj vodi jednog braka bez trenutka groznice koju sam maločas doživela, bez snažnih, dubokih potresa koji čupaju utrobu, istovremeno je ispunjavajući blaženstvom i oslobođenjem od svih pritisaka koji izazivaju melanholiju. Da, bio je u pravu moj muž, kao što je bio u pravu i mladi čovek koji je izazvao moje životno otkriće! Za dva-tri minuta, našla sam se u matici života, povučena s pločnika, uzneta pod sunce. Znam sad kako je to, znam kako je moglo biti da sam imala sreće! Sada to treba sačuvati, u svilenoj vati sećanja, u najskrovitijem uglu srca, na mojoj * koži, u treperenju mojih nerava, u čulu mirisa, u sluhu... U ovim mojim godinama, uspela sam da vidim u tim mladim očima buktinju strasti, razgoreli požar žudnje, a uspeću da izbegnem da ikad u njima vidim kajanje, osećanje zasićenosti. Taj veličanstveni DODIR treba sačuvati zauvek kao neočekivano stečeno blago!

Ujutru sam objavila mom osoblju da iznenada putujem na odmor, ranije no što sam mislila. Ne osećam se dobro, lekar je preporučio da što pre pobegnem u moja brda.

Sekretarici sam predala paketić s kravatom Vida Gordića u koji sam stavila koverat s novcem koji je doneo. Zamolila sam da se u drugi koverat stavi honorar za roman koji će prevesti - označila sam pozamašnu sumu - i rekla da će raditi u mom kabinetu, neka mu budu pri ruci.

Onda sam mladom Antiću napisala poduže pismo. Glavni deo tog pisma bila je molba da, umesto onog mladića s kojim su nezadovoljni, prime mladog čoveka kojeg toplo preporučujem. Izbeglica je iz Mostara, diplomirao na fakultetu političkih nauka, studira istoriju umetnosti, govori engleski i francuski; natprosečno je inteligentan, vredan i pouzdan. Učiniće meni iično veliku uslugu, a ubrzo će se uveriti koliko će im taj mladi čovek značiti! Neka odgovori što pre, pošalje dokumenta na osnovu kojih Vid Gordić bez komplikacija može dobiti vizu.

Nisam sumnjala da će molba uroditi plodom, to je prvi put da nešto tražim od čoveka za kojeg smo muž i ja učmili sve moguće. Biće čak srećan da mi ispuni želju. Sto se mladog Gordića tiče, posle prvog šoka, shvatiće kakve se mogućnosti otvaraju pred njim, jednoga dana biće mi zahvalan.

Pismo je otišlo ekspresno, sekretarici sam dala sva potrebna uputstva, čak sam telefonirala u kanadsku ambasadu gde sam imala prijateljsku vezu.

Vratila sam se u kuću koju je Ana besprekorno sredi-la. Ruže su počele da se rascvetavaju; sve je bilo natopljeno slatkim opojnim mirisom s tankim strujanjem gorčine.

Gitara je stajala na istom mestu, nije bilo nikakve poruke.

Ana mi je pomogla da zapakujem sve najvažnije, dodala sam još nekoliko knjiga, u brdima imam odgovarajuću garderobu.

Kada je sve bilo sređeno, napisala sam pismo Vidu Gordiću, predlažući da prihvati plan za Kanadu. Njegov fakultet ga vodi, između ostalog, i u diplomatiju, a on, po mom mišljenju, odgovara za taj poziv. Moći će da se bavi umetnošću, širine sveta otvoriće se pred njim. Najzad, čim se bude snašao, može da pozove majku što će za nju ogromno mnogo značiti. Neka se ne premišlja! U redakciji se nalazi paketić za njega, nalog za isplatu honorara; kartu za Kanadu poslaće mu, za to neka ne brine!

„... Muzika koju ste mi podarili one večeri, ostaće zauvek u mom sluhu. Zahvaljujući njoj otkrila sam jedan novi deo sebe, deo koji mi je kroz sve protekle godine bio nepristupačan. Za samo nekoliko minuta sišla sam „s piočnika i umešala se u bučnu povorku života“. S pravom ste rekli da mi je to nedostajalo. Savest mi nalaže da to priznam. Ali, sada se više ništa ne može učiniti. Neka se vama to ne dogodi...”

Evo me usred ćutljivih gora, zelenih dolina iz kojih dopire miris kasnih lipa, sa oblacima što uvek odnekud dolaze i negde idu, i vetrovima što lepršaju šušteći lišćem, smiruju se i bude neočekivano... Okolo je nekoliko pojata s vremešnim pastirima nenaviklim na govor, i mnogo ne-

ba, obavija me čitavu, strpljivo za moje priče, puno razumevanja za moju setu.

Ima jedna prečica kroz šumarak kojom idem po mleko i sir, i jedna strma staza kojom se spuštam kada idem po med. Moj dom nalik na krietku, okrenut je Istoku, suncu koje se rada. Ponekad, kada ima oblaka, onih lakih kumulusa, izlazak sunca čini se kao neviđeno čudo: oblaci bivaju natopljeni svim nijansama duge i opervaženi zlatom koje svetluca kao porub na carskoj odori. To traje kratko, dok sunce ne iskoči i ne zбриše svu tu iluziju njegove raskoši koje se odriče u ime svesti o samodovoljnosti svoje lepote.

Citam, beležim, leškarim razmišljajući. Sećam se... Stari pastir poklonio mi je jagnje, maleno, rundavo, nalik na grudvu snega. Gazda mu je zabunom, s još dve ovce, žrtvovao majku „za krštenje unuka“. Siroče se sviklo na mene, trčkara za mnom gdegod pođem, noću spava na prostirci podno moje postelje... Mislim, šta će biti sa njim kada se vratim u grad, a ono bude moralo natrag u tor, posle naviknutosti na drukčiji život. Prilagodiće se, kao što se prilagođavamo i mi ljudi, retko kad dobijemo ono što želimo, naročito, retko kad to uspevamo da zadržimo.

Mladić iz sela, moj dobavljač-kurir, doneo mi je iz varošice podno planine, uz neophodne stvari za domaćinstvo, pristiglu poštu. Naime, svakih petnaest dana, moja sekretarica bi, u poveći koverat zapakovala sve što je za

mene bilo zanimljivo, ali ne traži intervenciju ili odgovor. Ostalo će rešiti redakcija ili će me sačekati. To bi stizalo na moje ime u poštu i oni bi čuvali dok ne stigne „kukur“ s planine. U tom paketiću, ovoga puta povećem, nalazio se prekucan prevod romana poveren mladom Gordiću, njegovo pismo i jedna kasete, uz još neke stvari u tom času nevažne.

Pismo je bilo napisano čitkim, energičnim rukopisom.

„... Poslužio sam se lukavstvom, rekao sekretarici da ste vi tražili da pošaljem ovaj prevod, bila je to jedina mogućnost da uz njega pošaljem pismo koje je i razlog moje prinudne obmane. Na kaseti je snimljen koncert na gitari prilikom „generalne probe“ za svečano izvođenje. Zapamtio sam da od svih medija tu u planini imate tranzistor s kasetofonom...

... Proviđenje je izrežiralo naš susret, sudbina ga je vodila njoj znanim putevima. Vi ste, ipak, uradili sve moguće da nas rastavite. Danima i noćima se pitam: zašto ste to učinili tako odsečno i svirepo? Očigledno je da ste želeli da nestanem iz vašeg života, ne pitajući se da li je moguće da vi nestanete iz mog?!

Posle one „noći“ pao sam u neku vrstu kome, ležao sam bolestan danima. Niko nije uspeo da uspostavi dijagnozu, to i nije bilo lako, jer moja bolest nije pripadala uobičajenim. Kada sam „stao na noge“, prvo je bilo da vas potražim. Dogodio se ono što sam slutio: vi ste nestali! Sve ono što sledi: Kanada, moja „budućnost“, sve su to bi-

le zamke koje su trebale da potpomognu vaše bekstvo iz imaginarne uhvaćenosti i moje izgnanstvo iz vaše orbite.

Da, prihvatio sam tu velikodušnu i laskavu ponudu, ići ću u Kanadu i učiniću sve moguće da ne izneverim vaše poverenje. Možda ću postati uspešan diplomata, verovatno ću ispuniti mnoge želje na području mogućih zamena za ljudsku sreću: opijum umetnosti, uzdarja ambicija i sujeta vezanih za njih... Ali, to izvesno znam, nikada se ja lično neću ispuniti, nikada neću osetiti ono što sam doživljavao dok sam vas čekao sređujući biblioteku, dok smo zajedno pripremali večere, dok smo menjali misli, često se i sporili, ono što sam doživeo one noći kada sam vam svirao, kada sam vam kroz zvuke gitare otvorio svoje srce i kada ste, privučeni magijom moje želje, prihvatili ispovest odazivajući joj se čitavim bićem! Sećanje na te trenutke, na tih nekoliko jedinstvenih minuta, ispunjava me srećom koja boli.

Sve je bilo tako čisto, tako uzvišeno, tako nemoguće da se ostvari!

Sva moja nastojanja, svi poduhvati da uspem, biće nadahnuti vama i posvećeni vama! Kroz čitav moj život teći ćete kao moja Neretva, „reka bez povratka“. Ne znam šta se sve može dogoditi, zaista ne znam, ali Vi se ne možete nikad ponoviti, kao što se nikad nećete moći zaboraviti!

Pobegli ste od mene kao što ste uvek bežali od sebe, ali morate da priznate kako je to ipak, uzalud! Vi ste ta koja jeste, kakva ste oduvek bili, i ne znam zašto sam uveren da ću u vama živeti dokle budete živeli i vi. Dešava

se to ponekad, veoma retko, ali biva. Jedne od tih noći, u vašim brdima, jednoga jutra, kada Sunce bude izlazilo - shvatićete da su neke stvari neizbežne, da je naš susret bio zakazan i da nas je svakog, na svoj način, obeležio! Vi, koja toliko volite da pričate o godinama, moraćete da shvatite, da se vreme računa po jedinstvenim zbivanjima, i, da postoji samo u prividima, snovima. Tamo smo uvek mladi ili uvek stari, na prekretnici doba koje nastoji da nas zavarava zamenjujući stvarnost iluzijama, a iluzije stvarnošću. Noćas, dok pišem ove redove, drhteći od uzbuđenja što ćete ih čitati, što ćete ih držati u vašim rukama, jasno mi je, da jesmo i nismo, da postojimo i ne postojimo, obavijeni aurama moćnih nemogućih želja, fluidima duhova dolelujanih iz snova koji naseljavaju naše samoće.

Odlazim sredinom septembra, a vi idete sa mnom, kao što i ja ostajem sa vama i ništa se tu neće moći izmeniti! Nisu bogatstvo ispunjene želje, već one koje nismo ispunili i kojima hranimo maštu, neograničeni i neotuđivi posed u kome jedna uz drugu cvetaju nada i patnja..."

Te noći, zvezde su bile na dohvat ruke, poneka je imala zlaćan, ponekad zelenkast sjaj; jedna - na okrajku neba - nepomična, bez treptaja, rumenela se kao da je od negde osvetljava Sunce. Kroz otvorena vrata i prozore nadi-
rao je s vazduhom opori miris divljeg cveća.

Stavila sam krzno na pod i uzela tranzistor; pristiglu traku namestila u odgovarajuće ležište i pokrenula je.

Jagnje je prišlo, leglo na meku podlogu smeštajući glavu u moje krilo. Početni zvuk bio je tih, ali čist. Tanka, drhtava melodija kao pozdrav, melodija čiju sam poruku znala, jer je čitavo vreme nosim u sebi. Onda su se postepeno, kao lepeza koja se lagano rastvara, širili zvuci raspajajući se kao raskošni vodopadi. De Falja: „Uspomena na Alhambru"... Ponekad bih zaustavljala traku i vraćala je. Zemlja se okretala, Mesec je prešao na desnu polovinu neba. Muzika je ispunila svaki delić kuće, bružala svuda oko nje, slivaia se u doline kao magie kada se spuštaju, uznosila do zvezda... Moje je srce bilo prepuno ljubavi i veličanstvenog spokojstva. Slušala sam s pobožnošću muziku, koja me je samo pre neki dan, dovela do časa otkrovenja. Taj čas izvesno nije bio iluzija, bio je istina koliko je to samo moguće, za oba učesnika u njemu; čas čist i dragocen, smisao i opravdanje čitavog mog života!

Uradila sam sve što sam mogla, znala sam to. ON će otići daleko. Ništa se više ne može pokvariti. Oko čarobne stvarnosti našeg dodira, te u punoj meri doživljene sreće, teći će ubuduće moj život, bez brzaka i virova, bez strepnji i kajanja. Mogu slobodno da maštam, svet snova postaje moj neograničeni posed: Ostvarila sam Slobodu!

28. juli, 1996.

KRAŠIĆI

Smisao i opravdanje ljubavi

Postoji nekakav tajanstveni dosluh između ove spisateljice i njenih čitalaca. Uzajamna ponesenost i obuzetost, koje umnožene u plemenitom sadejstvu, traju decenijama. Nekakav trajan, skoro čulan, vezivni dodir što naelektriše čula i ubrza damare, te kao u onoj čarobnoj Kostićevoj pesmi-molitvi „dusi polude“, krvotok jače zabruji pa emotivni senzori dobrostivih čitalaca, sa nepogrešivom preciznošću, intenzivnije snimaju, prihvataju i pamte detalje i slike iz njenih putopisa, eseja i romana, stvarajući tako povlašćenu i ekskluzivnu „harmoniju sfera“, kakvu kao primer izuzetnosti, barem kada se radi o novijoj književnosti našoj u kojoj jedva desetina pisaca da ima svoju brojnu publiku, do Nade Marinković i nismo imali.

Pišući o ljubavi, putovanjima, strastima i iskušenjima života, Nada Marinković je stekla ugled autora koji u svojim delima, sa znatnim stilskim rafinmanom, problematizuje i pokreće neka od najsublimnijih pitanja savremenog egzistiranja. Otuda konstantna (živa) aktuelnost njenih knjiga nije samo puki refleks što ga izaziva i održava takozvana čitalačka moda, već je to sadržajni, dublji, indikativniji čin iskrene, istinske povezanosti i uslovljenosti između pisca i sveta, kome se on, uostalom, i obraća i bez koga njegov kreativni napor ne bi imao smisla.

Poslednje objavljene knjige Nade Marinković, a to su romani Naslednici i Nestajanje, tematske podstice i sižejne okosnice preuzeli su iz bujičnog toka „žive istorije“; iz vremena čiji su i autor i čitaoci savremenici i svedoci i u kome je, kao na kakvoj mikelandelovskoj fresci, savremeni čovek, građanin, izložen brutalnom i degenerativnom dejstvu novonahrupelog zla i pošasti; pogubnom dejstvu ratnih razaranja, koja pre svega i na očigled svih, za prve žrtve imaju osetljive, plemenite, delikatne, duhovne ljude. One jedinke koje mimo sudbinskog determinizma kojim su obeleženi, skoro utopistički nastoje da u životu ostvare ideale koji podrazumevaju jedinstvo kulturnog, duhovnog, uzvišenog poimanja - nemerljive vrednosti srca. A to je pre svih ljubav u svoj njenoj punoći i moći, ljubav u kojoj se sadrži sve: priroda, čitav svety umetnost. Tako se motiv-ideja „potpune ljubavi“ našao u središtu njenog novog, kratkog romana Dodir. Ljubav kao dodir i iskupljenje i ljubav kao nadahnuće, kao nada i patnja, kajanje i nežnost, i konačno, ljubav kao smisao i opravdanje trajanja.

Slučaj jači od sudbine uređovao je da se na stranicama ovog romana dvoje ljudi, daleki po godinama, a bliski po osećanju sveta i senzibilnosti, ona osetljiva na utiske, on osetljiv na sadržaje, sretnu i u magijskoj snazi duševne ozarenosti, u samo jednom dodiru, u potpunosti dožive i poseduju. A taj „slučaj“ mera je svega: i zakonomernog istezanja spirale života koji neminovno traje, i što je ovde mnogo važnije, nepredvidljivosti dejstva emotivnih udara i unutrašnjih lomova, pa i samih smisaonih ishodišta postojanja i delanja junaka ove proze.

Dodir Nade Marinković je razvijena, višedimenzionalna priča, ili preciznije, traktat/esej o ljubavi kao izvoru energije i kao smislu života: razučena i slojevito prikazana u raznim vidovima, koju autor sa mnogo mašte i delikatnosti obrađuje. Trenutak kulminacije strasti i želje, spoj dvaju oplemenjenih senzualnosti, oličen u kratkom trenutku emotivne katarze i čulne ustreptalosti, psihološki je uspešno motivisan i dramaturški veoma vešto realizovan odlaganjem „raspleta“ kroz evokativno, pripovedno praćenje pojedinačnih sudbina, ponekad svedenih samo na kratak siže; potom kroz dijaloško razmatranje centralne teme romana: bestelesne, iskrene, nesputane, svete, otajstvene sile - ljudske ljubavi, ostvarene u spoju dvaju bića koja se, u mraku kosmosa i haosu sveta, slute i traže, i konačno, prepoznaju.

Dinamično razvijanje radnje koju retardiraju pažljivo odabrane priče-scene, potom izražena sugestivnost i prijemčivost koje ističu filozofski tonirani dijaloški disputi i opisivanje psihološke postupnosti u zasnivanju i grananju osećanja aktera romana, čine ovo štivo uverljivim i uzbudljivim. Postojana misaonost, ovaploćena u atmosferi plemenitosti i topline koju muzika, i umetnost uopšte, stvaraju obuzimajući junake sasvim, čine ih delikatnijim i uzvišenijim i daju ovom romanu nešto od sjaja starovremenske pozlate okrunjene danas u naporu i zadovoljstvu čitanja, da u darohranilnici osetljive čitaočeve duše, čistije i jasnije, plemenito i posvećenički, prosine i zablista sutra...

U gradacijskom nizanju imaginativno skladno oživljenih scena, od kojih svaka svojom životnom zasnovanošću i vanrednom uzbudljivošću, markantnije ocrta likove i karaktere junaka romana: Branke i mladog Vida i u sinhronizovanom praćenju zbi-

vanja u dušama njihovim i u spoljašnjem svetu, istovremeno, stižu se neke od izrazitijih spisateljskih vrlina koje ovaj roman kraše i izdvajaju među sličnim aktuelnim, ako ovom delu Nade Marinković i ima sličnog kod nas. Već u romanu naznačena paralela sa romanom Ljubavnik Margerit Dira, čitaocu direktno pruža mogućnost za poredbeno saobražavanje utisaka i formiranje konačnog vrednosnog suda, ali je to upućivanje na poredbeni predložak istovremeno i zamka. Nije Dodir puka replika Ljubavnika, nije ni njegova kopija, a pogotovo ne epigonsko tričarenje. Dodir je po svemu novo, nesvodivom imaginativnom snagom izgrađeno, skladno i kompaktno romaneskno delo, uzbudljivo i toplo istovremeno.

Poetičan i elegičan, Dodir je roman jakog dramatskog i intelektualnog naboja koji uzbuđuje i nadahnjuje, zanosi i oplemenjuje i koji, zašto to kriti, bezuslovno poziva na sanjarenje: da u zajedničnom otiskivanju niz maticu osećanja i uspomena sa čitaocem progovori o strastima i tajnama sveta koje zauvek nastanjuju duše ljudske i zarad kojih se i začinje ova priča za osetljive...

Dodir je trijumf strasti i nežnosti, ljubavi i nadanja, iskrene osećajnosti: nevine i plemenite, i trijumf umetnosti koja u muzici („harmoniji sfera“) ima svoje najviše dosege.

Dodir - to je trenutak iskrenosti sveta!

Mileta Aćimović Ivkov

821.163.41-31

MARINKOVIĆ, Nada

Dodir / Nada Marinković. - Beograd 2005

Str. 161-164: Smisao i opravdanje ljubavi / Mileta Aćimović Ivkov.

ISBN 86-331-1929-3

COBISS.SR-ID 120528396